

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de NCB, en de VBBN

6/7-8
juli-augustus
1997

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

bijen

Van de redactie

Maandblad voor imkers ISSN 0926-3357
Jaargang 6, nummer 7-8, juli-augustus 1997

Uitgegeven door de Imkersbond ABTB, de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB), de Bond van Bijenhouders van de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond (NCB) en de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland (VBBN)

Hoofdredacteur J. Beetsma

Redactie M.L. Boerjan, A. M. Kuypers, R.H. Molenaar, en M. Schyns.

194

Vaste medewerkers W. Bohlmeijer-Mans, M.J. van Iersel, N. de Jong, A. Neve, K. Zoet.

Redactiesecretaris M.J.E.M. Canters

Postbus 198, 6720 AD Bennekom Telefoon 0317 42 24 22
Telefax 0317 42 41 80 E-mail bijenhuis@tip.nl

Financiële administratie

Spoorlaan 350, 5038 CC Tilburg

Telefoon 013 583 63 50

Bankrelatie RABO-bank Tilburg,

rekeningnummer 18.52.12.077, ten name van 'Bijen'.

Postbanknummer van de bank 1088813

'Bijen' verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de eerste van de maand (de juli- en augustus nummers worden gecombineerd).

Oplage 8.200

Tarieven voor handelsadvertenties: op aanvraag bij de redactiesecretaris.

Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod':

f20,00 per 20 woorden, elk extra woord f0,50

Betaling bij opgave.

Alle in 'Bijen' gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren.

Overname van artikelen en illustraties alleen met toestemming van de redactie en dan met bronvermelding.

Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk zes weken voor de maand van plaatsing aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur op een diskette insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's.

Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen

Druk Drukkerij Modern b.v., Bennekom

Omslagillustratie

Wijnruit (*Rúta gravéolens* L.) is een mooi-weer bijenplant. Het nectarium ligt onbeschermd op een discus rond het vruchtbeginsel. De nectar heeft een hoog suikergehalte, maar bij vochtig weer daalt het zover dat bijen geen belangstelling meer voor de bloemen hebben. Foto: Arjen Neve, Leiden

Deze maand zult u 'Imkerpraktijken' niet in ons blad vinden. Mari van Iersel heeft dit keer veel tijd besteed aan het vertalen van een Duits onderzoeksverslag over een eventuele stuifmeelconcurrentie tussen honingbijen en solitaire bijen. Het is de moeite waard om dit te lezen en te ervaren hoe moeilijk dit type onderzoek is. Ko Zoet geeft een paar nuttige tips door, waaronder een zeer eenvoudige manier om wasmotten te vangen. Rob Molenaar heeft de directie van het energieke jonge bedrijf Propol Produkten BV in Edam geïnterviewd. Graag uw speciale aandacht voor het onderzoek van honingmonsters op AVB-sporen door Catherina Reker. Ook deze maand weer aandacht voor het wekken van de belangstelling van de jeugd voor de bijenteelt.

Joop Beetsma

Inhoud

Onderzoek naar voedselconcurrentie	M.I. van Iersel	195
Actie Vlinderstichting		199
Bijenplant in beeld		
<i>Eryngium plánum</i> L.....	Arjen Neve	200
Nieuws van de Ambrosiushoeve		
<i>Bestrijdingsadvies varroamijt</i>	Christ Smeekens	202
Snippers	Wilma Bohlmeijer-Mans	203
Van imker tot imker	Ko Zoet	204
Honderd jaar Helmond		206
De lezer schrijft		
<i>Krystalliserende honing</i>	M.J. van Iersel	207
<i>Oproep uit Bosnië Hercegovina</i>	Ad Vondermans	208
<i>Stuifmeel</i>	L.J. Jochems	209
<i>Bijenvolken op de heide</i>	M. Bonestroo	209
Foto van de maand		209
Jeugd, tuin en bijen	Willem Velberg	210
Propol, een jong bedrijf met allure	Rob Molenaar	212
Imkersgesprek	Ab en Harry	213
Inzoemen	M.J. van Iersel	214
Honingonderzoek	Catherina Reker	215
Verenigingsnieuws LLTB		
<i>Studiedag 27 september</i>		216
Verenigingsnieuws NCB		
<i>Studiedag 8 november</i>	J.H. Janssen	216
Verenigingsnieuws VBBN		
<i>Fotowedstrijd & Jubileumactie</i>		217
<i>Jubileum Wierden/Enter</i>		217
<i>Uit de PC van de voorzitter</i>	Dick Vunderink	217
<i>Rassen en rassenonlusten</i>	Hayo Velthuis	218
<i>Jan Speelziek Ridder</i>	Joop Beetsma	218
<i>Honingkeuring VBBN Noord-Holland</i>		219
<i>Bijeenkomst VBBN Noord-Holland</i>		219
<i>Nieuw Honingetiket Bommelerwaard</i>		220
Familieberichten		220
Kalender		221
Cursussen, Vraag en aanbod		223

Onderzoek naar voedselconcurrentie

M.J. van Iersel

'De stuifmeeldracht van honingbijen en solitaire bijen in het agrarisch cultuurlandschap' door Gabriële Fotler

Al voor de tijd van de industrialisering vermoedde men een teruggang van de solitaire bijen. Deze tekent zich vanaf 1960 duidelijk af.

Oorzaken daarvoor kunnen onder andere zijn de klimaatsverandering en de weersgesteldheid, roverij en parasieten en door mensen veroorzaakte invloeden.

In dit artikel wordt verslag gedaan van een onderzoek naar het gebruik van stuifmeelbronnen door honingbijen en solitaire bijen. Stuifmeel is voor zowel solitaire bijen als honingbijen vooral van betekenis als eiwitbron voor de voeding van de larven. De hoeveelheid beschikbaar voedsel kan, naast andere factoren zoals klimaat en nestgelegenheid - de populatie van solitaire bijen beïnvloeden. In twee landelijke gebieden waar honingbijen aanwezig zijn, werden de soorten solitaire bijen geregistreerd en hun stuifmeelbronnen met die van de honingbij vergeleken van mei tot september. De onderzochte gebieden liggen in het agrarisch cultuurlandschap van het Ravensbergse heuvelland (bij Osnabrück) met betrekkelijk grote akkers en kleine percelen met beuken-, eiken-, esdoorn- en sparrenbossen.

Methode van onderzoek

De solitaire bijen werden tot op ongeveer 500 meter van de bijenstanden met een vlindernet gevangen en het stuifmeel werd uit hun verzamelapparaat genomen. Vervolgens werd vastgesteld in welke verhouding, de verschillende stuifmeelsoorten voorkwamen. Met een stuifmeelval werd het stuifmeel van één bepaald bijenvolk uit het onderzoeksgebied verzameld. Voor de bepaling van het resultaat werden elke week de stuifmeelladingen van één verzameldag gewogen, daarvan werd 10 % in gedestilleerd water opgelost, gehomogeniseerd en gedroogd. Er werden ± 1.200 stuifmeelkorrels per steekproef genomen en het percentage van de verschillende stuifmeelsoorten vastgesteld. Het determineren van het stuifmeel naar plantensoort gebeurde bij een vergroting van 500 maal door zowel vergelijking met een zelfaangelegde verzameling als met die van het Nedersaksisch instituut voor bijenkunde in Celle.

De determinatie van de solitaire bijen gebeurde bij een 40-voudige vergroting met een stereoloep en met determinatietabellen van Schmiedeknecht (1930). De mate waarin de stuifmeelsoorten bij solitaire - en honingbijen voorkwamen, werd vergeleken.

Stuifmeelverzamelgedrag

De volgende vragen zijn van belang:

Is er verschil tussen het stuifmeelverzamelgedrag van solitaire - en honingbijen

- op wilde en cultuurplanten?
- op planten die massaal of incidenteel aanwezig zijn?

Voor de bepaling of een plant massaal of incidenteel aanwezig is, is een eigen definitie gebruikt, aangepast aan de plaatselijke omstandigheden?

Verscheidenheid aan stuifmeel

Welke verscheidenheid aan stuifmeel vinden we bij diverse soorten bijen?

- in het voorjaar tijdens de bloei van het koolzaad?
- in de zomer na de bloei van het koolzaad?
- hoe bloemvast zijn de onderzochte soorten?

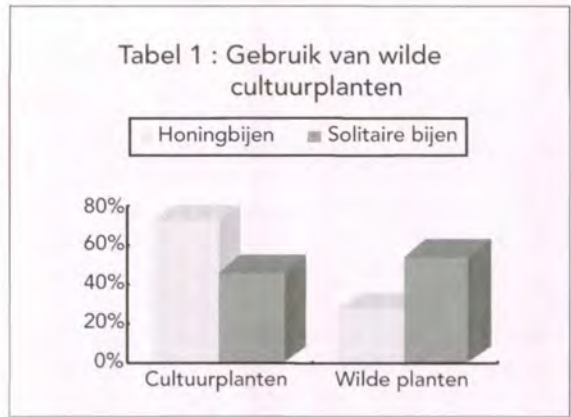
Voor het vaststellen van het gemiddelde van de in kleur gemengde stuifmeelklompjes van de honingbijen werden twee klompjes per dag en per kleur onderzocht. De uitkomsten uit de onderzoeksgebieden kwamen verregaand overeen. Van één gebied worden de resultaten in tabellen weergegeven.

illustratie: Fieke Bos

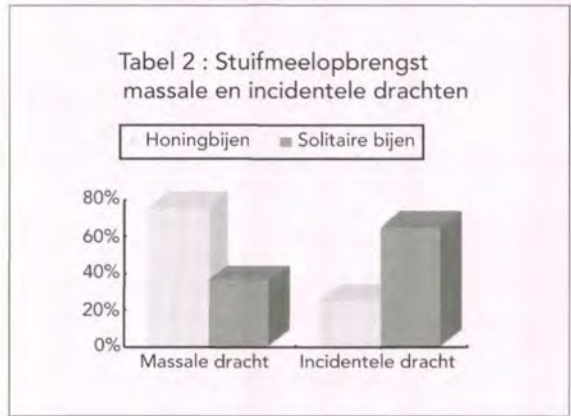
Tabel 1

Tabel 1 geeft het gebruik door de bijen weer van de wilde - en de cultuurplanten. De hoogte van de staaf geeft het percentage van het binnengebrachte stuifmeel aan. De staaf zelf geeft de categorie aan. Er konden van 12 soorten solitaire bijen 51 stuifmeelklompjes en van de honingbijen 22 klompjes geanalyseerd worden. Van het stuifmeel dat afkomstig was van de cultuurplanten werd 72,4% door de honingbijen verzameld en 46% door de solitaire bijen. Bij het stuifmeel van de wilde planten werd 27,6% door de honingbijen verzameld en 54% door de solitaire bijen.

Tabel 2

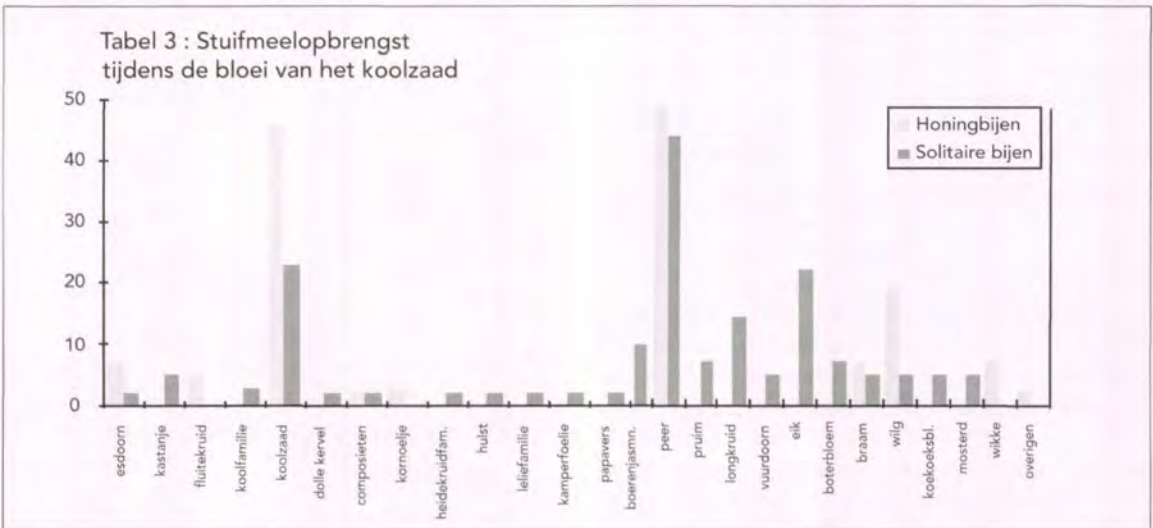
Voor een verder onderscheid van de voedselvoorkeur zijn de planten waarvan stuifmeel werd verzameld onderscheiden in massaal aanwezige en alleenstaande planten. De aantallen monsters komen overeen met die van de vorige tabel. Het stuifmeel van de honingbijen was voor 75% afkomstig van massale drachten terwijl dit bij de solitaire bijen 35,6% was. Op alleenstaande planten verzamelden de solitaire bijen 64,4% van hun stuifmeel en de honingbijen 25%.

Tabel 3

Het bloeiende koolzaad bood in het voorjaar in het onderzochte gebied ogenschijnlijk het meeste stuifmeel aan. Er werden 6 monsters van honingbijen en 27 van solitaire bijen onderzocht. Zoals in tabel 3 te zien is verzamelden de honingbijen vooral het stuifmeel van koolzaad en steenvruchten. Er werd stuifmeel binnengebracht van o.a. esdoorn, kervel, framboos en wilg. De kolom overige bevat o.a. stuif-

meel van beuk, eik, mosterd en witte klaver. De stuifmeelpakketjes van de solitaire bijen bevatten naast koolzaad en steenvruchten ook stuifmeel van eik, longkruid, boerenjasmijn en paardekastanje.

Tabel 4

Deze tabel verduidelijkt overeenkomst en verschil van de plantenkeuze van de bijen tijdens de bloei van het koolzaad. In deze tijd werd van 29 stuifmeelgevende plantensoorten 31% (9) gemeenschappelijk door de bijen benut. Daarvan was 66,7% dracht op massaal voorkomende en 33,3% dracht op incidenteel aanwezige planten. Van deze plantensoorten werd 44% (13) alleen door de solitaire bijen benut. Dit waren alle alleenstaande planten. 24% (7) van de planten werd alleen door honingbijen bezocht. Het aandeel van alleen door honingbijen benutte stuifmeelbronnen bestond voor 28% uit massaal en voor 72% uit alleenstaande planten.

Als het stuifmeelaanbod groot is, zoals in het voorjaar, is concurrentie tussen honingbijen en solitaire bijen om het stuifmeel vooral op de alleenstaande planten wel voorstelbaar, deze wordt waarschijnlijker als het stuifmeelaanbod beperkt is.

Tabel 5

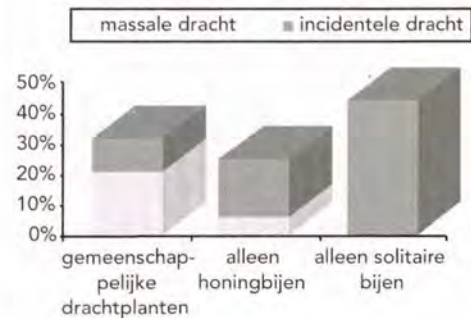
Tabel 5 toont de stuifmeelopbrengst van honingbijen en solitaire bijen na de koolzaadbloei. Van de honingbijen werden 16 monsters onderzocht en van de solitaire bijen 24. Honingbijen verzamelden het stuifmeel o.a. op mosterd, witte klaver, phacelia en maïs. Van de totale hoeveelheid stuifmeel bleef het stuifmeel van esdoorn, melde en van dovenetelsoorten onder de 0,6%. Er werden ook twee soorten stuifmeel verzameld die niet gedetermineerd konden worden. Stuifmeel van muurpeper, dolle kervel, mariëtteklokje, ruigklokje, boerenwormkruid en gele kamille waren belangrijk voor de solitaire bijen. De twee laatste planten werden vooral door de op de composieten gespecialiseerde boerenwormkruidbij, *Colletes daviesanus*, bevlogen.

De klokjesbloemen werden bezocht door de klokjesbij, *chelostoma fuliginosum*.

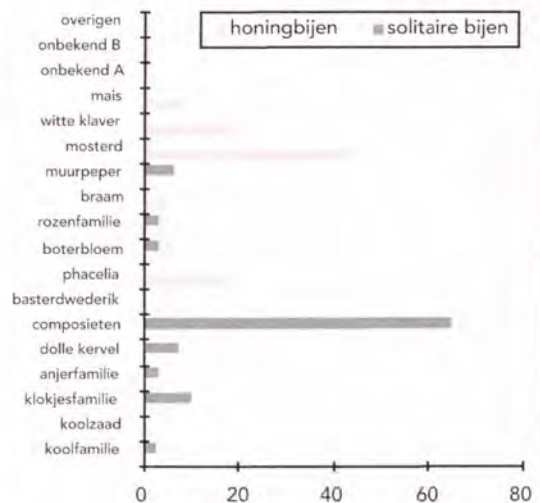
Tabel 6

Na de koolzaadbloei bevatte het stuifmeelspectrum van de bijen 20 plantensoorten (tabel 6). Acht soorten werden door de solitaire bijen gebruikt en ze kozen daarbij uitsluitend alleenstaande planten. Twaalf soorten werden door de honingbijen gebruikt. Hun stuifmeel kwam voor 41% (5) van massale- en voor 58% (7) van alleenstaande planten. Er werden geen gezamenlijke stuifmeelbronnen vastgesteld.

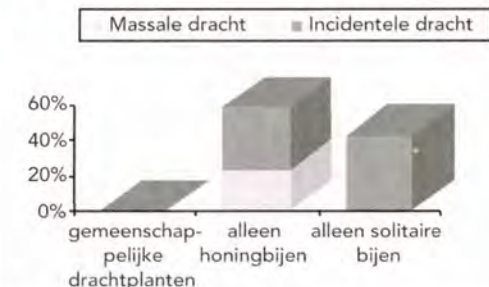
Tabel 4 : Plantenkeuze tijdens de koolzaadbloei

Tabel 5 : Stuifmeelopbrengst na de koolzaadbloei

Tabel 6 : Plantenkeuze na de koolzaadbloei

Tabel 7a : Gemengde stuifmeellading bij honingbijen

Tabel 7b : Gemengde stuifmeelladingen bij solitaire bijen

Tabel 7

198 De bloemvastheid (tabel 7) werd bij de honingbijen vastgesteld aan de hand van 237 stuifmeelklompjes en 29 van niet op één plantenfamilie gespecialiseerde solitaire bijen. Bij honingbijen was 4,6% van de stuifmeelklompjes samengesteld uit stuifmeel van verschillende soorten planten en bij de solitaire bijen was dat 72,4%. Er konden in dit gebied 16 soorten solitaire bijen worden gevonden.

Discussie

De resultaten tonen een verschillend haalgedrag bij solitaire- en honingbijen. In het voorjaar verzamelden de honingbijen vooral op massaal aanwezige planten. Stuifmeel van deze planten werd ook door solitaire bijen verzameld. Na de koolzaadbloei waren er in vergelijking met het voorjaar minder stuifmeelbronnen. Geen enkele stuifmeeldracht werd door de solitaire bijen en de honingbijen gezamenlijk gebruikt. Het soortenspektrum van de solitaire bijen wordt gevormd door die soorten die op dat moment daar te vinden waren. Daarom moet de uitspraak niet als algemeen geldend gezien worden. Bovendien moet de structuur van het landschap en de drachtverhoudingen van deze streek in aanmerking genomen worden. Op zoek naar voedsel bezoeken de solitaire bijen diverse planten en blijven volstrekt niet bij één goed opbrengende drachtbron zoals bijvoorbeeld de honingbij op kastanje of koolzaad. Uitzonderingen zijn daarbij de op plantenfamilies gespecialiseerde soorten.

Bij een gezamenlijk benutte voedselbron kan in het algemeen concurrentie zowel tussen verschillende soorten bijen als ook tussen de bijen van één soort niet uitgesloten worden. Dit is vooral zo als het aantal individuen van een soort zo groot is dat de behoefte aan stuifmeel het aanbod aan stuifmeel in dat gebied

benadert. Afhankelijk van voedselbehoefte en lichamelijke aanpassingen aan de waardplanten kan voedselconcurrentie in verschillende mate aanwezig zijn. Morfologische aanpassingen zoals bijvoorbeeld een verschillende tonglengte van de bijensoorten, voedselspecialisatie, de behoefte aan speciale nestgelegenheid, vliegactiviteit op een verschillende tijd van de dag wijzen op strategieën om concurrentie te vermijden. De verzamelactiviteit, het vliegen van solitaire bijen op speciale drachten kunnen in elk geval concurrentie verminderen. Om een uitspraak te kunnen doen over de concurrentie tussen meerdere soorten bijen is het nodig de vele factoren die bijdragen aan het aanwezig zijn van een soort in beschouwing te nemen. Jarenlang lopende onderzoeken, waarbij ook veranderingen in de populatiegrootte beschouwd worden, kunnen duidelijkheid geven. Het aanwezig zijn van solitaire bijen moet daarbij met en zonder honingbijen worden waargenomen. Uitgaande van de resultaten van dit onderzoek kan vastgesteld worden dat voedselconcurrentie kan

Zijdebij (ook wel boerenwormkruidbij genoemd) op boerenwormkruid. Foto P. van Breugel,

bestaan. Vooral in het vroege voorjaar op de eerste stuifmeelleveranciers zoals bijvoorbeeld wilg en in de zomer bij het ontbreken van een grote dracht. Voor de onderzochte solitaire bijen in dit gebied was de flora klaarblijkelijk toereikend en een voedsel-concurrentie met behulp van de door ons gebruikte methode niet aantoonbaar. Met betrekking tot andere gebieden moeten ecologische omstandigheden beschouwd worden. De teruggang van de solitaire bijen kan aan een gebrek aan nestgelegenheid en aan een geringer aantal soorten planten te wijten zijn, beide worden veroorzaakt door het gebruik van het gebied en in de agrarische teeltmethoden. Deze bijdrage is een door M.J. van Iersel vertaalde bewerking van het artikel 'Untersuchungen zur Nahrungskonkurrenz' verschenen in Deutsches Bienen Journal 97(1): 26-27 (1997). De bij het artikel behorende lijst met planten, solitaire bijen en literatuur is voor de belangstellende lezer bij de redactie verkrijgbaar.

Actie Vlinderstichting voor behoud vlinders

De mooiste vlinderplekjes van Nederland

Deze zomer organiseert De Vlinderstichting 'De grote zomer vlinderactie'. Het doel van de actie is: mensen laten genieten van de mooie vlinders in ons landschap. Voor deze actie zijn de beste vlinderplekjes van Nederland geselecteerd. In bepaalde gebieden zijn wandel- en/of fietsroutes uitgezet. Veel routes lopen door terreinen van Staatsbosbeheer of Natuurmonumenten of door andere natuurgebieden. Langs de routes komt u verschillende soorten Nederlandse dagvlinders tegen, zowel heel gewone als heel bijzondere. Ook ziet u, afhankelijk van het seizoen, steeds andere vlinders. Genoeg kansen om volop te genieten van een natuur met vlinders!

199

Routekaartjes

De routekaartjes zijn te koop bij de kantoren van de ANWB en de VVV. U kunt ze ook bij de Vlinderstichting in Wageningen bestellen. De routekaartjes zijn het hele seizoen te gebruiken. Er zijn 29 verschillende routes en de kaartjes kosten f5,00 per stuk. De opbrengst van de actie is bestemd voor het vlinderherstelfonds.

Adres van de De Vlinderstichting: Postbus 506, 6700 AM Wageningen, 0317-467346; fax 0317-420296

97 - Buckfastkoninginnen

Authentieke Buckfastkoninginnen uit de beste geselecteerde teeltlijnen geleverd met afstammingsbewijs voor echtheid. Geselecteerd op zwermtraagheid, zachtaardigheid, raamvastheid en hoge honingopbrengst. Nu ook geselecteerd op Nosemaresistentie. Alle koninginnen en begeleidende bijen met gezondheidscertificaat. Vrij van vuilbroed.

Levering tot 1 oktober 1997

Eiland-gepaarde koningin: f118,- (verz. inbegrepen)
Stand-gepaarde koningin: f 52,- (verz. inbegrepen)

Buckfast Denmark
Keld Brandstrup
Reerslevvej 42
DK-4291 Ruds Vedby
Denmark

telefoon: 00 45 53 56 18 10
fax: 00 45 53 56 18 40
Bel, fax of schrijf voor gratis info-brochure!

Erýngium plánum L.

Waarom zo aantrekkelijk?

Wat maakt deze kruisdistel zo aantrekkelijk, dat je er zo vaak zo veel bijen, vlinders en hommels op aantreft? De bloemen zijn door de vorm nu niet direct in het oog springend. Ook strelen ze niet ons reuk-orgaan. En wie de bloemen van dichtbij bekijkt moet tot de conclusie komen dat insecten door de aanwezigheid van al die stekeltjes nu niet bepaald op een gespreid bedje komen. Het zijn allemaal menselijke factoren, die bijen, vlinders en hommels niet beletten om de bloemen in groten getale te bezoeken. Er zal wel veel nectar zijn te halen, vandaar.

200

Over groot deel van de wereld verspreid

Soorten van het geslacht kruisdistel (*Erýngium plánum* L.), het grootste geslacht van de schermbloemfamilie (*Umbelliferae*), treffen we aan op een groot deel van de wereld. Het geslacht telt ongeveer 230 soorten. Ze hebben hun groeiplaatsen zowel in tropische gebieden als in streken met een gematigd klimaat. Amerika is het rijkst aan soorten, Europa heeft er circa 24 en Australië moet het doen met 12 soorten. In ons land zijn twee soorten inheems, de wilde kruisdistel (*Erýngium campéstre* L.) en de blauwe zeedistel (*Erýngium marítimum* L.), die op de lijst van beschermde planten staat.

Tuinplant

Erýngium plánum L. is een geschikte plant voor onze tuinen. Hij wordt ook gekweekt onder andere voor verwerking in droogboeketten. Evenals de andere soorten kruisdistel is hij in hoge mate bestand tegen droogte. Van oorsprong is de plant afkomstig uit de stroomdalen van Zuid-Rusland en Voor-Azië. De plant is overblijvend en vormt bij de aanvang van de groei een plat op de grond liggend rozet van vlakke eironde bladeren met lange stelen. Plánum betekent vlak, plat. Onze oosterburen noemen deze kruisdistel, die in het oosten van Duitsland inheems is, dan ook Flachblät-terige Mannstreu. Aan de voet zijn deze bladeren hartvormig, de rand is getand. Jonge planten ontwikkelen een rechtopgaande stengel, als ze ouder zijn kunnen er zich meer vormen. Naar boven toe veranderen de bladeren van vorm. Ze worden handvormig en zijn ongesteeld.

Bloemen in hoofdjes

Van juli tot september staat de plánum in bloei. De

bloeiwijze heeft de bouw van een gevorkt bijscherm, waarvan de bloemen in hoofdjes staan. Aan het eind van de plantenstengel vormt zich een hoofdje, dat in feite het einde is van de stengel. Onder het hoofdje ontwikkelt zich een aantal zijtakken met aan het eind een bloemhoofdje. Deze ontwikkeling kan zich een aantal malen herhalen. Op het eerste gezicht lijkt het of we hier te maken hebben met een lid van de composietenfamilie (*Compósitae*). Maar als we een bloempje van nabij bekijken, zien we dat de kroonbladen en helmknoppen niet met elkaar vergroeid zijn, zoals bij composieten wel het geval is.

Onder elk hoofdje staan lancetvormige stekelige omwindselblaadjes. Bovenaan de plant zijn stengels en blaadjes amethystblauw gekleurd. Bij oudere tuinplanten verdwijnt deze kleur.

De bloemen zijn vijftalig, vijf kelkbladen, vijf kroonbladen en vijf meeldraden, die tussen de kroonbladen en voor de kelkbladen staan. De kroonbladen zijn naar binnen omgebogen. Aan het begin zijn ze wit, dat naar het uiteinde overgaat in lichtviolet. Ook de meeldraden en de stampers zijn in variabele tinten violet gekleurd. De bloemen zijn proterandrisch, eerst komt het stuifmeel en daarna is de stempel rijp. Bij de ontwikkeling van een bloem zou je het omgekeerde verwachten, want bij het ontluiken van een bloem komen eerst de stampers naar buiten en daarna de meeldraden. Maar de stempels zijn niet eerder in staat om stuifmeel te ontvangen dan nadat het stuifmeel van de bloem in vrijgegeven. Hierdoor is er meer kans op kruisbestuiving.

De nectar komt naar buiten op een kussenvormige discus, die rond de stampers zijn gelegen. De vrijgekomen nectar wordt vastgehouden in een korte beharing.

Stuifmeel

De stuifmeelkorrels hebben de voor de familie karakteristieke langgerekte vorm. In het midden liggen drie kiemopeningen. De korrelwand is tussen de kiemopeningen dikker.

Splitvrucht

Het vruchtbeginsel is tweehokkig. Als het zaad rijp is valt de gevormde vrucht, een splitvrucht, uiteen op de scheiding van het vruchtbeginsel. Beide delen van de vrucht bevatten een zwart gekleurd zaad.

Erýngium plánum L.

A bloeiwijze; B blad onder aan de plant; C ontluikende bloem; D bloem in mannelijk stadium; E meeldraad uit ontluikende bloem; F stuifmeelkorrel (equatoriaal); G stampers; H splitvrucht; I deel van vrucht; J zaad.

Bestrijdingsadvies varroamijt

Bij de bestrijding van de varroamijt hebben de chemische middelen bij veel bijenhouders de voorkeur omdat deze effectief en gemakkelijk toepasbaar zijn.

In ons land zijn momenteel Apitol en Apistan toegelaten voor de bestrijding van de varroamijt. Apitol doodt evenals Apistan alleen de mijten die op de bijen zitten. Mijten in het broed worden niet gedood. De meeste bijenhouders gebruiken Apistan omdat dit middel zeer effectief is en gemakkelijk is toe te passen. Flualinaat, de werkzame stof van Apistan, hecht zich aan de bijen en wordt door de bijen aan elkaar doorgegeven. In de winter gaat de verspreiding van flualinaat in het bijenvolk veel langzamer waardoor de effectiviteit dan veel kleiner is. Met Apistan wordt het beste resultaat bereikt bij een toepassing meteen na de laatste honingogst. Omdat zes weken behandeld wordt, mag er nog broed in de volken aanwezig zijn.

In vergelijking met 1996 is er weinig veranderd betreffende de bestrijding van de varroamijt. Wel komen er steeds meer onderzoeksgegevens over de nadelen van de chemische bestrijdingsmiddelen. Gemeld is al de toename van de resistentie van varroamijten in Zuid Europa tegen Apistan. Hoewel in Nederland deze resistentie tot nu toe nog niet is vastgesteld zullen ook de Nederlandse bijenhouders hier in de toekomst mee geconfronteerd worden. Indien de middelen Apistan en Apitol afwisselend gebruikt worden is de kans op het ontstaan van resistentie kleiner.

Ook komen er residuen van bestrijdingsmiddelen in was en honing terecht. Flualinaat, de werkzame stof van Apistan, is vet-oplosbaar en wordt daardoor in de bijenwas vastgelegd. Residuen van flualinaat komen daardoor minder gemakkelijk in de honing. Bij hoge verontreiniging van de bijenwas met flualinaat gaat dit bestrijdingsmiddel ook over in de honing. Een reden te meer om de Apistanstrips niet langer dan de voorgeschreven zes weken in de bijenvolken te laten. Apitol vormt geen residuen in de bijenwas. Wel is het oplosbaar in water en honing. Apitol kan op twee manieren worden toegepast. Aan het begin van de winter, als er geen broed meer in de bijenvolken aanwezig is, kan het als een oplossing in water op de bijenvolken worden gedruppeld. Deze behandeling dient tweemaal uitgevoerd te worden. Het is belangrijk om deze behandeling uit te voeren als het warmer is dan 10°C. Bij een behandeling beneden

10°C kan er aanzienlijke bijensterfte optreden. Apitol kan ook opgelost worden in het laatste wintervoer. Het komt dan in de voedselkringloop van het bijenvolk. Omdat Apitol goed in water oplosbaar is kunnen er gemakkelijk residuen in honing terecht komen.

Om de nadelen van de chemische middelen zoveel mogelijk te beperken is het noodzakelijk om de bestrijdingsmiddelen uitsluitend volgens de officiële voorschriften toe te passen. Deze voorschriften zijn tot stand gekomen na uitgebreid onderzoek. De effecten voor de bijen, de varroamijten en de residuen in de honing, zijn bij deze wijze van toepassen bekend. Voor alle varroamiddelen geldt dan ook: exact toe-passen volgens de gebruiksaanwijzing. De effectiviteit van de bestrijding is dan ook goed.

In Nederland zijn geen andere bestrijdingsmiddelen tegen de varroamijt toegelaten. Als deze worden gebruikt is men strafbaar.

Een alternatief voor de chemische bestrijdingsmiddelen is de darrenraatmethode zoals deze recent in Nederland is ontwikkeld en uitgetest.

Varroamijten stappen twaalf maal sneller in darrenbroed dan in werksterbroed. Hierdoor is er slechts een beperkte hoeveelheid darrenbroed nodig om de varroamijten weg te vangen indien deze zich op de bijen bevinden. Op dit principe is deze methode gebaseerd. Momenteel wordt deze methode op diverse plaatsen in het land uitgetest. Ook worden varianten met één en twee volken uitgetest. De resultaten zijn veelbelovend.

Ook in het buitenland met name Duitsland bestaat belangstelling voor deze darrenraatmethode.

Het belangrijkste voordeel van deze imkertechische methode is dat geen chemische middelen meer nodig zijn. De darrenraatmethode is tevens een methode van zwermverhinderend. Een belangrijke voorwaarde is dat uitgegaan wordt van sterke volken om de darrenraten goed te beleggen.

Het belangrijkste nadeel van deze methode is het extra werk dat nodig is. De darrenraten moeten voordat het darrenbroed uitloopt uit de volken worden verwijderd. Gebeurt dit te laat dan gaat men extra varroamijten kweken in plaats van deze te bestrijden. Deze methode is dan ook vooral geschikt voor bijenhouders met een beperkt aantal volken, die bovendien in de gelegenheid zijn om hun volken regelmatig te controleren.

Wasdeksels

Na het slingeren zit je met een bak vol dekseltjes met honing. Een plakkerige brij en juist van die deksels wil je prachtige was smelten. Natuurlijk, je laat de deksels eerst uitlekken, maar dan? Leeg laten halen door de bijen is het eenvoudigst maar als je niet oppast krijg je gauw roverij. Het kan op een eenvoudige manier. Leg op de bodem van een honingkamer twee (top-)latten en zet op de latjes een plastic bak, bijvoorbeeld een voerbak. Op de honingkamer leg je een koninginnenrooster. Een tweede honingbak erop en dit zet je op een volk dat nodig bijgevoerd moet worden. Op het rooster in de bovenste honingkamer stort je nu de plakkerige deksels en je sluit de kast goed af. De bijen lopen langs de plastic bak naar boven en beginnen aan de honing. Droge deksels vallen door het rooster in de plastic bak. Zo nu en dan het koninginnenrooster schudden. Natuurlijk kan je ook de deksels direct in de plastic bak doen, dan duurt het iets langer voor de zaak geschoond is. Zorg wel dat de kast niet te veel opengaat.

The New Zealand BeeKeeper 1997(3)

Wat doen de bijen als het regent?

's Nachts doen alle bijen het rustiger aan, behalve de voerbijen. Uitgeslapen kunnen ze de volgende dag weer aan de slag. Maar helaas, het regent, ze kunnen niet uitvliegen. Toch zijn de haalsters actiever gedurende de regendag dan gedurende de regennacht. Ze lopen meer rond, maar doen eigenlijk niets. De bijen die de nectar van de haalbijen overnemen hebben ook niets te doen en lummelen wat rond. De voedsters doen het zelfs rustiger aan, gedurende regendag en -nacht. Ze inspecteren minder cellen, lopen minder rond en zelfs voeren ze eenderde minder. Dit gebeurt al na enkele uren nadat het begon te regenen, dus voedselgebrek is er dan zeker nog niet. Na een lange regenperiode gaat de hoeveelheid broed achteruit, dat is al lang bekend. Wat de bijen al die tijd echt doen, moet nog worden onderzocht.

Deutsches Bienen Journal 1997(4)

Is de bij een zeldzaam dier

In Amerika hebben ze berekend dat de bij direct of indirect betrokken is bij oogsten ter waarde van 12 miljard dollar per jaar! Daar zijn niet alleen de bijenvolken van de imkers voor aansprakelijk, maar ook de verwilderde volken. Helaas sterven die de laatste tijd uit,

waarschijnlijk als gevolg van de mijtziekte en de varroamijt.

Daarbij zijn de mensen tegenwoordig veel banger. Een bijenzwerm moet direct weggehaald worden en liefst meteen afgemaakt. Maar dan wel klagen dat er zo weinig appels aan de boom zitten. 'Ik kan de boom beter omhakken' wordt er dan gezegd. Maar dat is zoiets als een bad willen nemen zonder nat te worden. Als elke imker nu eens probeerde om een paar vriendjes aan het imkeren te krijgen, dan werd er meer bestoven en er kwam meer honing. Dit laatste kan geen bezwaar zijn want er is nog altijd veel vraag naar goede honing. Om goed te leren imkeren moet deze nieuwe bijenhouder natuurlijk lid worden van een imkervereniging. Een actieve vereniging houdt lezingen en bijeenkomsten, waar de nieuwe imkers veel kunnen leren, vooral de kneepjes van het vak. En denk eraan: 'Als we vinden dat er wat moet gebeuren is het vaak **te laat!**

(Komt dit verhaal U bekend voor?)

American Bee Journal 1997(3)

Raten bouwen

Wanneer beginnen bijen nieuwe raten te bouwen? Waszweten kost veel energie. Het is een dure liefhebberij om veel lege raat te hebben, en in dat geval beginnen ze niet te bouwen. Een zwerm zal niet meteen beginnen aan tien ramen, maar met enkele. Als er ruimtetekort komt gaan ze verder met bouwen. Het blijkt dat ze pas met bouwen beginnen als de volgende twee factoren gelden: een goede nectar-dracht en de aanwezige raatruimte is voor 80 % vol. Hoe herkennen de ratenbouwers deze omstandigheden? Een theorie was die van de uitgerekte honingmaag. De raat werd zo vol, dat de bijen die de honing behandelden hun vrachtje niet meer in de raat kwijt konden en nu met een te volle maag rondliepen. Maar als de raatruimte maar voor 80% gevuld is, lopen ze nog niet rond met te volle magen. Theorie dus afgekeurd. Wat de bijen wel doen als de raat voor 80% gevuld is: ze moeten langer zoeken naar een ongevulde cel. Als er dan ook nog veel nectar binnenkomt, wordt de toestand alarmerend. Het is aangetoond dat haalbijen die niet direct van hun vracht worden ontdaan, gaan dansen om meer bijen te trekken die de nectar overnemen. Dit kan ook het teken voor de bouwbijen zijn om aan het werk te gaan.

Beekeeping 1997(4)

Imkersvisioenen

Er zijn dagen in het bijenseizoen die je niet snel vergeet. De 27ste april was er zo een. Voor de eerste maal dit jaar hing er voor de stal de vertrouwde geur van verse nectar/honing. Sinds lange tijd waren we eindelijk verlost van een hardnekkige noordstroming waarbij de temperatuur ondanks volop zonneschijn niet boven de 10°C wist te stijgen.

Maar op de 27ste wees het kwik ruim 12°C aan met een vrij hoge luchtvochtigheid waardoor het veel zachter aanvoelde dan het in werkelijkheid was. Het was feest. Een enorme bijenvlucht, krentenbomen en kruipwilg in volle bloei en de weilanden bespikkeld met ontelbare paardenbloemen. Het gezoem van de thuiskomende bijen klinkt op zo'n moment zwaarder en lijkt in overeenstemming met de vrachten nectar en stuifmeel die worden verzameld. Imkerlatijn? Noem het zo, maar voor mij is het een absolute waarheid en dat droombeeld kan niemand me afnemen. Vorig jaar heb ik opnieuw een pollenanalyse van de voorjaars-honing laten maken en opnieuw was het aandeel van de kruipwilg bijzonder hoog, meer dan 90%! In het duingebied van Terschelling komt de kruipwilg hier en daar massaal voor. De hoofdbloei valt meestal eind april/begin mei. Vaak is er dan een periode beter weer tussen de aprilkou en IJsheiligen in en daarvan maken de bijen dankbaar gebruik en niet alleen de honing-bijen. Op vastgelopen duinpaadjes waren hier en daar de nestopeningen te zien van zandbijtjes. Weliswaar een solitaire bij, maar hun nestjes liggen dicht bij elkaar in de grond. Het was een drukte van belang waarbij elk bijtje zonder aarzeling de eigen nestopening wist terug te vinden. Terug naar onze volken. De zojuist genoemde honinggeur geeft niet alleen aan dat er flink wordt gehaald, maar werkt tevens als de gong waarbij de bouwdrift op gang komt. Het moment voor de imker om fraai-uitgebouwde raten te krijgen met 'fijn' werk. Ook de 28ste april was hier bijzonder. Voor het eerst sinds lange tijd viel er weer eens regen. Het was hard nodig want duinbrandjes hadden al de toon gezet. Bovendien, je bent imker, blijft imker en denkt vooruit. Dat water is prima voor de klaver, heide en ... opnieuw krijgt de imker visioenen.

Bijen in een warm klimaat

Visioenen komen meer in de imkerwereld voor. Ergens op de Veluwe mijmert een imker in zijn afdelingsblad dat hij wel eens een jaar in een (sub)tropisch klimaat

zou willen imkeren. Je hebt dan geen last van een winterpauze, hoogstens van een nat of droog seizoen. Mag je wel een automatische slinger aanschaffen! De werkelijkheid is toch even anders. In het Amerikaanse zusterblad 'Gleanings in Bee Culture' stond een verslag over imkeren in de staat Alabama, gelegen tussen 30 en 40 graden noorderbreedte, waaruit het volgende is overgenomen.

'In de maanden december en januari is er absoluut geen dracht. Toch vliegen de bijen regelmatig uit op zoek naar niet-bestaande voedselbronnen. Het voedselverbruik is dan ook hoog en zeker niet minder dan in de koudere gebieden waar de bijen een wintertros vormen. De voedselvoorraad moet regelmatig in de gaten worden gehouden en alle volken die in het najaar minder dan 60 pond honing in de raat bezitten moeten worden bijgevoerd. Vanaf de jaarwisseling tot diep in februari krijgen de volken plakken stuifmeel (surrogaat) om de broedaanzet te prikkelen, want vanaf maart begint de dracht. Brengt de winter veel zacht weer dan kunnen in het zuiden van Alabama in maart de eerste zwermen worden verwacht. Zwermneiging blijft de hele zomer de kop opsteken! De kleinere imkers proberen de zwermneiging te beteugelen door het regelmatig verwisselen van de beide broedkamers. De zo goed als lege kamer komt boven zodat de koningin weer even de ruimte heeft om het broednest uit te breiden. De professionele imker met z'n duizenden volken heeft hiervoor geen tijd. In maart wordt stuifmeel verzameld van de katoenplant en populier, nectar van wilde pruimen en braam. De hoofddracht valt in de maanden april en mei. Daarna wordt het snel minder. In de volken heeft men veel last van kakkerlakken en oorwurmen. Ook de wasmot is een voortdurende bedreiging van raten en kleine volkjes die er aan te gronde kunnen gaan'.

Praktijksteuntjes

Waarmee kunnen we deze tijd te maken krijgen? Als het tegenzit met de wasmot, hebben we het tij mee dan komt de verzorging van honing in beeld en uiteindelijk het afvoeren van onze volken rechtstreeks uit de jerrycan. Over deze onderwerpen wat praktijksteuntjes in de rug.

Wasmotten, een kwelgeest vooral in warme zomers. We kunnen al aardig uit de voeten met de informatie uit **Bijen** 5(12): 340 (1996) en ik help u nog verder op

weg met de beschrijving van een waswasmottenval uit het blad van imkercollega's uit Winterswijk. 'Neem een 1,5 of 2-liter plasticfles. Maak net onder de hals een gat van 2,5 centimeter. Brouw een mengsel van een half kopje suiker, een half kopje azijn en een bananenschil en doe dit mengsel in de fles. Vul het mengsel aan tot de fles half vol is. Plaats deze fles of flessen bij de bijenstal of op andere plaatsen waar de wasmotten verwacht kunnen worden'.

Honing, de trots van elke imker. In Rotterdam werd in 1996 zeven maal geogst op twee standen. Alle honing werd netjes geklaard, geroerd en gebotteld. Daarna gingen de potjes naar de kelder, maar van elke oogst kwam een exemplaar op de vensterbank te staan. Eind september viel het grote verschil in kristallisatie op. Alle honing van de potjes in de kelder was perfect fijncremig gekristalliseerd, terwijl de vensterbankhoning alleen onderin de pot was gekristalliseerd. Nog even de theorie nagezocht. Klaren/rijpen/afschuimen vijf dagen. Twee maal per dag roeren, bottelen in brandschone potjes. Bewaren bij 15°C of daaromtrent en voorkom zoveel mogelijk temperatuurschommelingen! Jammer, want het was wel een mooi gezicht al die potjes op de vensterbank met de zon er op.

Afvoeren zonder morsen. Heeft u ook wel eens staan koeien bij het voeren van 'Trim-O-Bee' of een andere suikerstroop rechtstreeks uit de jerrycan? Dan bent u niet de enige. Ondergetekende behoort ook tot dat legioen en altijd gaat een natte spons mee om de gemorste suiker op te ruimen. Maar wat is de oplossing weer simpel, een beetje praktische intelligentie en klaar is Kees, Piet, Ko en hoe de Nederlandse imker verder ook mag heten. Leest u maar even mee. 'Het gemak dient mens en dier. Veertien kilo geïnverteerde suikeroplossing in een can is voor bijen gemakkelijk opneembaar en voor de imker een fluit van wat klinkende munt. Het uitschenken van de wintervoorraad vereist echter een vaste hand van een laborant. Klokkend zoekt de vloeistof een uitweg en zonder morsen is het voerbakje of je litermaat bijna niet te vullen. Daar heb ik het volgende op gevonden (IK is Frans van Tongeren, VBBN subvereniging Gorssel). Prik met scherp voorwerp een gaatje in de bovenzijde van de kunststofcontainer. Het vacuüm dat door het gieten ontstaat wordt dan direct tenietgedaan en de buitenlucht behoeft zich niet door de straal suikerstroop naar binnen te vechten. Een regelmatige, rustige, gouden stroom is het resultaat van deze prikactie'.

Bijenjaar 1996 in Canada

Of er dit jaar iets te oogsten valt is nog de vraag, maar als het zo ver is dan gaan we vergelijken met imkercollega's. Hoe speelde hij/zij het klaar? Voer voor verenigingsavonden. Vanuit Canada zijn de cijfers over het bijenjaar 1996 bekend. Een overzicht. Het aantal bijenhouders bedroeg 11.067 en zij bezaten 514.311 volken, een gemiddeld aantal per imker van bijna vijftig volken. De gemiddelde oogst bedroeg 41 kg/volk. Het gemiddelde over de jaren 1990-1994 lag nog op 63 kg/volk. De winter 1995/1996 was zeer streng, daaraan vooraf ging een vroege herfst en een laat voorjaar. Duizenden volken overleefden de winter niet waarvoor mede de varroa- en tracheemijt als schuldigen worden gezien. Tijdens de bloei van het koolzaad, een hoofddracht, was het koud en regenachtig.

Het weer in de zomer

Voor de maanden juli en augustus geldt over de periode 1961-1990 een landelijk gemiddeld aantal uren zonneshij van 191 en 187, een hoeveelheid neerslag van 70 en 68 mm en een gemiddelde maximumtemperatuur van 20,7 en 21,0°C. Het weer van de afgelopen vijf jaren kunt u in het onderstaande tabelletje aflezen.

Juli maanden			
Jaar	Zon (uren)	Neerslag (mm)	Max.temp (°C)
1992	normaal	normaal	zeer warm (23,4)
1993	somber	zeer nat (130)	koel
1994	zeer zonnig (287)	droog (41)	zeer warm (27,2)
1995	zeer zonnig (272)	vrij droog	zeer warm (25,5)
1996	normaal	droog (42)	normaal
Augustus maanden			
Jaar	Zon (uren)	Neerslag (mm)	Max.temp (°C)
1992	normaal	zeer nat (130)	warm (22,6)
1993	somber	normaal	koel (19,8)
1994	normaal	normaal	normaal
1995	zeer zonnig (277)	zeer droog (29)	zeer warm (25,5)
1996	normaal	nat	vrij warm (22,5)

Geraadpleegd

- Tew, J.E., Beekeeping basics in Alabama, Bee Culture 124(12): 679 (1996)
- Boven, H. van, Imkersproat 6(3): 007 (1996) VBBN subvereniging Elburg/Oldebroek
- Wasmotval, 'Kwispeldans', VBBN subvereniging Winterswijk Tempelman, J., Wat mij opviel, 'Raat voor Imkers', 19(3): 007 (1996) VBBN Ambrosiusgilde Rotterdam
- Tongeren, F. van, Hoe 'Trim-O-Bee' zonder hoesten en proesten te gieten? 'De Vliegplank' 7(3): 007 (1996), VBBN subvereniging Gorssel
- Honey Statistics, Canadian Beekeeping 19(7): 151 (1996).

Honderd jaar 'Helmond e.o.'

Dit jaar bestaat Imkersvereniging Helmond e.o. honderd jaar. Een officiële viering staat niet op de agenda. Men heeft er voor gekozen alle aandacht voor dit jubileum op de jaarmarkt te richten. Daar wordt dan ook flink uitgepakt. De 28 leden van deze imkersvereniging, waaronder zeven jeugd- en drie vrouwelijke leden, hebben de gemiddelde leeftijd van 40 jaar. 'Dat is in de imkerswereld een zeldzaamheid,' aldus Ad van Grinsven, voorzitter van de jubilerende vereniging. Een portretje van een 'springlevende' club.

Actieve club

206 Over de verenigingsactiviteiten vertelt Ad van Grinsven: 'Om de 6 à 8 weken hebben wij een ledenvergadering. Deze beginnen we altijd met de notulen van de vorige bijeenkomst, zodat iedereen goed op de hoogte blijft van de gang van zaken binnen onze club. Op de eerste zondag in september organiseren wij onze jaarmarkt, deze bestaat al vele jaren. In en rond onze bijenhal zijn er dan verschillende activiteiten waarmee we ons presenteren aan een groot publiek. Andere voorlichting verzorgen we op allerlei markten.'

De leden van Imkersvereniging Helmond e.o. gaat het niet om de bijen alleen. Ad van Grinsven: 'Ook om een stuk gezelligheid. Eén keer per jaar is er een uitstapje met de club. De jaarmarkt wordt altijd met een gezamenlijk etentje afgesloten. De verenigingsbijeenkomsten worden besloten met een hapje en een drankje, het verenigingsjaar met een feestavond. Aan jubilea, ten slotte, wordt ook feestelijk aandacht geschonken. Die gezelligheid vinden we heel belangrijk.'

Bijenhal

In het Warandepark te Helmond beheert de vereniging een bijenhal, waar in de binnenruimte groepen van 25 personen kunnen worden ontvangen. Naast deze hal is de opstelling voor de bijenkasten. Deze zijn voor een deel van de vereniging, maar er staan ook kasten van leden. Ad van Grinsven: 'Hier geven wij regelmatig voorlichting aan groepen schoolkinderen. We hebben de mogelijkheid om dia's en video-films te vertonen. Verder is elke eerste zondag van de maand, het gehele jaar door, onze hal geopend voor publiek, ons 'bijmertje' (mertje = Brabants voor 'markt'). We geven dan voorlichting en ons winkeltje is open. Hier verkopen we allerlei bijenprodukten. Kinderen kunnen er een kaarsje maken en materialen voor bijvoorbeeld spreekbeurten verkrijgen. Bij goed

weer kunnen in een observatiekast de bijen worden bekeken.' Voor de hal bevindt zich een 300 m² groot verhard terrein waar allerlei buitenactiviteiten kunnen plaatsvinden. Om deze activiteit een beetje te ondersteunen wordt er door de leden twee keer per jaar honing afgeleverd bij de 'Vrienden van de bijenhal'. Dit zijn mensen die met de Helmondse imkers sympathiseren, hoewel zijzelf geen lid of imker zijn.

Jeugd

Doordat de imkers uit Helmond veel aandacht aan de jeugd besteden, wat er onder andere toe heeft geleid dat men zeven jeugdleden heeft, is de gemiddelde leeftijd van deze oude imkersvereniging laag. Twee jaar geleden is een jeugdcursus gestart. Dit jaar wordt er aan zeven van de vorige deelnemers een vervolgcursus gegeven. Behalve dat deze kinderen erg enthousiast zijn, volgen nu ook al een paar van hun ouders het programma. In een later artikel zal aan deze jeugdcursus meer aandacht worden besteed.

Jubileum

'We hebben bewust niet gekozen voor een officiële viering van ons honderd jarig bestaan,' aldus Ad van Grinsven. 'Alle aandacht hiervoor is gericht op onze jaarmarkt, die we deze keer nog aantrekkelijker hopen te maken dan normaal. Dit jaar wordt deze op zondag 7 september gehouden, zoals gebruikelijk bij onze bijenhal en duurt van 11.00 tot 17.00 uur. Iedereen is van harte welkom. Collega-imkers van welke vereniging dan ook worden hierbij uitgenodigd.' Een uitgebreid programma moet nog meer mensen dan gebruikelijk naar de Waranda in Helmond lokken: Ponykar, springkussen, pannekoeken; verkoop van plantenmateriaal, diverse soorten honing en andere bijenprodukten; kaarsenmaken, vlechtwerk, werken met het microscoop, timmeren van nestkastjes voor vogels; info over vlinders, pottenbakken, bijen, hommels en wespen; bijenfilms, tentoonstelling 150 jaar imkeren; schilderen, broedgaatjes boren voor solitaire bijen, schminken, produkten uit de biologische tuin. Bovendien is er voorlichting door het ziekenhuis ten aanzien van de hyposensibilisatiekuur, het wegnemen van allergie voor bijen- en wespensteken. Genoeg om een middagje door te kunnen brengen. Ook in het park zelf zijn mogelijkheden te over om zich te vermaken. Wandelen, midgetgolf, dierenpark en een muziekpaviljoen waar vanaf 12.00 uur muziek-uitvoeringen worden gegeven.

Kristalliserende honing hoort niet op keuring

In het artikel 'Crèmehoning is gekristalliseerde honing' gepubliceerd in **Bijen** 6(5): 144-145 (1997), reageert de commissie Honing VBBN op mijn eerder artikel over de honingkeuring. Naast het geven van goede informatie om honing op de juiste wijze te keuren, wordt er gepleit om de honingkeuring te laten zoals zij is. Dit lijkt mij een onjuist standpunt. Honing van imkers moet kunnen wedijveren met die van vele professionele honingverkopers, zoals onder andere Langnese. De kwaliteit 'natuurecht' is niet voldoende. In de tijd dat de keuringseisen voor honing werden vastgesteld, waren de eisen die de consument aan voedsel stelde heel anders dan nu. Daarom is de honingkeuring aan vernieuwing toe.

Een taak voor besturen

De honingkeuring is om dezelfde reden ingesteld als het filmfestival in Cannes. De gouden palm heeft hetzelfde doel als de miniatuur honingslinger bij een plaatselijke honingkeuring. Ze zijn de uitdrukking van de waardering voor het eindproduct en ze beogen de mensen die respectievelijk het produkt film en honing maken te stimuleren een goed produkt af te leveren. Maar wat is dan een goed produkt?

Zowel in Cannes als op de plaatselijke honingmarkt is dat produkt goed wat de consument bij herhaling wil afnemen. Wat honing betreft is dit de vloeibare honing en de crèmehoning. Die honingen leveren tevreden klanten op.

Met het stellen van eisen op een honingkeuring hebben besturen en jury's een middel in handen om te werken aan de kwaliteit van de Nederlandse honing en dat is ook hun taak. Het produkt promoot daarna zichzelf. Zo bewijst de organisator van de keuring de imker een goede dienst.

Als de moderne techniek jury's in staat stelt op een vlotte manier het enzymgehalte te meten, zou dit snel een onderdeel van de keuringen moeten worden. Veel imkers betreuren het dat bij de huidige keuringen men zich beperkt tot een beoordeling van de uiterlijke kwaliteiten.

Onze oosterburen koesteren de kwaliteit van hun honing. Ze vinden hun inlandse honing gewoon beter dan de buitenlandse en door het stellen van hoge kwaliteitseisen proberen ze dat waar te maken. Naast de trots op hun produkt spelen verkoopargumenten daarbij een belangrijke rol. Van deze zorg voor het eigen produkt kunnen we veel leren.

De wens van de consument is bepalend

Honing kan vloeibaar zijn, kristalliserend of gekristalliseerd. De toestand waarin de honing zich bevindt heeft niets te maken met de kwaliteit van het produkt. Ook de wensen van de consument hebben niet veel te maken met die kwaliteit, wel met de verkoopbaarheid. De consument wil sla zonder slakken en luizen. Dat dit vaak alleen te bereiken is met de gifspuit vindt hij minder belangrijk en aan de residuen van bestrijdingsmiddelen denkt hij liever niet. Die zorg is voor de groenteteler. Bij honing zijn de onzichtbare kwaliteiten enzymgehalte, rijpheid en dergelijke de zorg van de imker. De praktische hanteerbaarheid, vloeibaar en crème, wordt door de klant gewaardeerd. Daarom zijn dat ook voor de imker belangrijke punten. Hoor de klachten over de honingafzet maar eens in een goed honingjaar.

Waarom is kristalliserende honing een slecht produkt?

Inderdaad, als er enkele kristallen in de honing zitten kan deze nog heel goed in de yoghurt of op de boterham. Maar waar ligt de grens? Is een half gekristalliseerd produkt nog acceptabel? Nee, een produkt wat nog in ontwikkeling is, hoort niet aan de consument verkocht te worden. De volgende situatie toont dit goed aan. Op een honingmarkt die begin augustus gehouden werd, verkocht een imker vloeibaar gemaakte koolzaadhoning omdat hij wist dat dit produkt gemakkelijker aan de man te brengen was. Elke imker weet hoe dit produkt over twee weken bij de consument in de kast staat. Juist, gekristalliseerd en keihard. Deze imker bewees zichzelf en zijn collega's een slechte dienst. Van kristalliserende honing mogen dan het enzymgehalte, de rijpheid en de zuiverheid prima in orde zijn, maar hoe het produkt er over twee weken uit zal zien weet de imker niet. Imkers die regelmatig honing verkopen, zullen ook nooit duidelijk kristalliserende honing verkopen. Het risico is te groot dat het snel een onaangenaam produkt wordt. Nu zult u opmerken dat de imker dit risico ook loopt met vloeibare honing. Inderdaad, dat is zo. Veel imkers doen er dan ook een schriftelijke mededeling bij over het kristalliseren van honing. Ze weten dat de honing niet altijd meteen gegeten wordt en door het spontane kristallisatieproces in een onvriendelijk produkt kan veranderen. Ze wijzen de consument daarop en zeggen hem hoe hij zijn honing op een verantwoorde manier weer vloeibaar kan maken.

Kristalliserende honing is een halfprodukt, net als bijvoorbeeld bladerdeeg. Je kunt plakjes bladerdeeg kopen die eerst in de oven moeten voordat ze eetbaar zijn. Het recept is gemakkelijk op te volgen. De consument uitleggen hoe hij van kristalliserende honing een goed eindprodukt kan maken, is praktisch niet uitvoerbaar.

Wat is nu het probleem op de honingkeuring?

Het is toch te gek dat een imker voor zijn ingezonden kristalliserende honing 100 punten en een mooie oorkonde kan krijgen terwijl deze honing korte tijd later veranderd kan zijn in een produkt dat de imker zelf niet eens meer wil eten. De beoordeling uitmuntend wekt de indruk dat het produkt goed is. De mooie oorkonde boven het kastje met te verkopen honing onderstreep dit nog eens een keer. Hij heeft echter alleen een produkt wat hij als imker bij de honingbereiding kan tegenkomen. Het zal de honingkeurmeesters verder een zorg zijn dat hij daarmee zijn klanten wegjaagt.

In het alledaagse spraakgebruik denkt de imker bij het woord gekristalliseerde honing aan een produkt dat door spontane kristallisatie tot stand is gekomen. Bij crèmehoning denkt hij aan honing die door de imker zo behandeld is dat hij fijn gekristalliseerd en goed smeerbaar is. Technisch gesproken is dit onderscheid onzin want crèmehoning is gewoon gekristalliseerde honing. Toch is het goed als de honingkeuring zich aansluit bij dit spraakgebruik.

Een andere mogelijkheid is dat de voorlichting en de juryrapporten in deze duidelijker worden. Het juryrapport betreffende gekristalliseerde honing geeft wel aftrekpunten voor grove kristallen maar niet voor een slechte smeerbaarheid. Fijne kristallen betekenen echter niet altijd een goede smeuïgheid. De op de honingkeuring gebruikelijke klasse 3, kristalliserende honing, stimuleert de imker niet tot het maken van een goed produkt. Het juryrapport van deze klasse geeft zelfs geen aanwijzingen met betrekking tot de aanwezige kristallen. Het mag blijkbaar van alles zijn en worden. Om al deze redenen dient deze klasse van de honingkeuring te verdwijnen!

De imker met de grof-gekristalliseerde honing

De produkten die op een honingkeuring aangeboden worden zijn veelal van goede kwaliteit. De imker weet prima hoe een goed produkt gemaakt moet worden. Wat betreft de kristallisatie zal het produkt beslist beter worden als de wedstrijdvoorschriften in deze duidelijker worden. Grove kristallen zijn uit den boze. Kristalliserende honing is te riskant.

Inderdaad, er komen nog imkers op een keuring met potten waar aan de buitenkant nog resten van het oude etiket aanwezig zijn en waar binnenin de bijenpootjes tussen de rotsblokken bewijzen dat het echte bijenhoning is. Na alles wat de laatste jaren over honing en honingbereiding gesproken en geschreven is, kan elke imker weten hoe hij zijn honing moet behandelen. Onkunde en nalatigheid zijn woorden die beter bij zo'n slecht produkt passen dan woorden als milieuvriendelijke recycling en natuurecht. Te grof gekristalliseerde honing niet deklasseren heeft meer te maken met pappen en nathouden dan met bemoeiden. Ook de gemeenplaats van zachte heelmeesters en stinkende wonden is hier toepasselijk. Een brochure over honingbehandeling zou bij een afwijzing een heel goed doekje zijn voor het bloeden. Het troost en geneest.

M.J. van Iersel

Oproep uit Bosnië Herzegovina

De afgelopen oorlogsjaren hebben aan de imkerij in Tuzla, Bosnië/Herzegovina, grote schade toegebracht. Meer dan 80% van de ooit aanwezige bijenvolken is gedurende de oorlog verwoest. Nu men weer probeert de draad van het dagelijks leven op te pakken stuurt de bijenhoudersorganisatie 'NEKTAR' uit Tuzla een oproep om hulp. Behalve financiële ondersteuning bij de wederopbouw van de imkerij gaat het vooral om contacten en uitwisseling van ervaring.

De imkerij van Tuzla heeft een historie, ouder dan honderd jaar. Het ligt in een goed drachtgebied. Voor de oorlog uitbrak waren er rond de 800 imkers actief. Voor het herstel van de imkerij, samen met de introductie van moderne technieken zijn inmiddels programma's opgesteld op educatief gebied, maar ook voor de produktie van bijenkasten. Men denkt dat het mogelijk is een flink aantal imkers op te kunnen leiden, die straks in de imkerij een boterham kunnen verdienen. Een probleem bij de uitvoering van de programma's blijft het gebrek aan financiën, materiaal en instrumenten.

Imkersverenigingen, maar natuurlijk ook individuele imkers, die de getroffen imkers van Tuzla, hoe dan ook, willen ondersteunen kunnen contact opnemen met:

Ad Vondermans,

Dunantstraat 114, 5101 TL Dongen, 0162-315749

Stuifmeel

Mijn ervaring met stuifmeelramen in de bijenvolken is niet zo best. De ontwikkeling blijft achter, omdat de bijen er niet aan wilden werken. Ik heb deze ramen geleidelijk aan naar de kant toe gehangen, deze er toen uitgehaald en er weer schone ramen ingehangen. De volken hebben zich toen goed ontwikkeld. Bij nader inzien is het vanzelfsprekend, want stuifmeelramen zijn moeilijk warm te houden en daar komt bij dat er een groot verlies is aan broedcellen. Ik weet dat ik met het uithalen van mijn stuifmeelramen veel tongen losmaak. Mijn ervaringen met deze werkwijze gaan over een periode van ongeveer vijf jaar. Daar komt nog bij dat een collega-imker mij vroeg om een koningin (Buckfast). Hij had zelf een slecht-leggende koningin. Ik heb hem toen het advies gegeven om de stuifmeelramen eruit te halen. En zie, een slechte koningin werd plotseling een goede. De Buckfastkoningin was toen niet meer nodig!

L.J. Jochems, Zutphen

Bijenvolken op de heide

Namens de bijenverenigingen in de gemeente Nunspeet, wil ik u erop attent maken dat voor het seizoen 1997 wederom de mogelijkheid geboden wordt uw volken op de heide te plaatsen. U dient wel vooraf een afspraak te maken met de toezichthouder of met de coördinator dhr. M. Bonestroo, Hulstweg 7, 8072 EE Nunspeet, 0341-253990, iedere werkdag bereikbaar van 08.00-10.00 uur (niet op zondag). In de periode van 25 juli tot en met 10 augustus kunt u bellen met 0341-252061. Wij verzoeken u uw kasten en/of korven te voorzien van uw naam, adres en telefoonnummer. Een dringend beroep wordt gedaan op alle imkers, niet de heidevelden te betreden. Op diverse plaatsen is het terrein geëgaliseerd en opnieuw ingezaaid.

M. Bonestroo, namens de bijenverenigingen Nunspeet, Hulshorst, Vierhouten en Elspeet

209

bijen FOTO VAN DE MAAND

Bijental van Esveld-Goeman uit Stompwijk

'Dit seizoen vier themadagen'

Willem Velberg

De Kaardebol ligt, mooi verscholen, langs de Harenbergweg te Zutphen. Het terrein is bijna 2 ha groot. Ik beschouw het als een paradijsje voor planten en dieren, maar ook voor de jeugd. Ik ben actief als vrijwilliger op De Kaardebol. Deze omvat een aantal thematuinen, een jeugd-boerderij, jeugdtuinen en mijn bijenvolken. Hiermee probeer ik de jongeren enthousiast te maken voor de natuur en vooral voor het leven van insecten.

Zaaien en oogsten

210 In het gebied van een oude rivierdelta en de rivierduinen kunnen kinderen, onder begeleiding van vrijwilligers, hier van alles uit de natuur beleven. Voor dit doel zijn onder andere 220 tuintjes beschikbaar. Dit jaar hebben we al van zo'n 150 kinderen een aanvraag voor een tuintje gekregen. Zij kunnen hier zaaien en oogsten. Door gebruik te maken van andere tuinen kunnen zij zich laten voorlichten over insecten in het algemeen, vlinders en bijen in het bijzonder. Dit project is een samenwerkingsverband tussen de gemeente en Festog. Dit is een stichting voor het

Regelmatig kinderen op bezoek. Foto: W. Velberg

behartigen van de belangen van verstandelijk gehandicapten. Beide helpen de vrijwilligers om dit complex te onderhouden.

Thematuinen

Tuinproject De Kaardebol is verdeeld in een aantal thematuinen. Op het lager gelegen gedeelte, waar vroeger de IJssel stroomde, liggen de zogenaamde natte bloemenweiden met de paddenpoelen. Het hoge gras wordt onder andere gekleurd door wilde planten als valeriaan, smeerwortel, boterbloem, moerasspirea en dagkoekoeksbloem. In de paddenpoel rijzen de roze bloemen van de zwanenbloem op. Dit gebiedje is een geliefd oord voor vogels. Vanuit een levende uitkijkpost van wilgenhout kunnen zij worden geobserveerd. Verder is er een kruidentuin, een tuin met minder bekende inheemse planten en een vlindertuin, alle met hun eigen specifieke planten en er is ook een kinderboerderij. De verschillende tuinen worden omlijst door hoogstam fruitbomen, meidoornhagen en bessenstruiken. Dit alles vraagt een deskundige inbreng van de vrijwilligers.

Kijken zonder kap of bescherming. Foto: W. Velberg

Bijenvolken in de jeugdtuinen. Foto: W. Velberg

Zelf een raat uit de kast pakken. Foto: W. Velberg

Jeugdtuinen

De jeugdtuinen vormen een hoofdstuk apart. Elk kind krijgt een stukje grond van 12 m² ter beschikking. Zij mogen dit gedeeltelijk als groentetuin, gedeeltelijk als bloementuin inrichten. Poten, zaaien en oogsten doen zij allemaal zelf. Van alle werkzaamheden houden zij aantekeningen bij. Zo leren zij omgaan met levend materiaal maar ook met vreugde en teleurstelling. Een oogst kan wel eens mislukken, niet waar? Met het oog op de toekomst is het belangrijk dat de jeugd leert omgaan met de natuur. De particuliere tuin wordt steeds belangrijker voor planten en dieren.

Bijen

Op de Kaardebol, tussen de verschillende tuinen staan mijn bijenkasten, die bevolkt zijn met Carnica's. Niemand hoeft dus al te bang voor een steekje te zijn. Ik gebruik mijn bijenvolken om kinderen wegwijs te maken in het leven van de bijen. Ik ben elke woensdagmiddag op de kinder-boerderij bezig. Vaak neem ik dan kinderen mee naar de bijen. Of als ik op een ander moment in de volken aan het werk ben, heb ik ook regelmatig nieuwsgierigen die met me meekijken. Vooral omdat ik met carnica's werk doen zij dat zonder kap, of andere bescherming. Zo alles bij elkaar krijgen de kinderen die hier actief zijn een goed beeld van de samenhang in de natuur en in het belang van de honingbij.

Op loopafstand van de Kaardebol, aan de andere kant van de weg, bevindt zich de verenigingsstal van de imkersvereniging 'Zutphen'. Wanneer er een imker aan het werk is, is men ook daar altijd welkom.

Open dagen

Dit jaar worden op het terrein van de Kaardebol enkele Open dagen met elk een eigen thema georganiseerd. Het programma ziet er als volgt uit:

- zondag 6 juli: 'Wilde planten'
- zondag 3 augustus: 'Bijen'
- zondag 7 september: 'Vlinders'

De tuin is gedurende deze dagen open van 13.30-15.30 uur. Ook imkers uit de omgeving worden bij deze uitgenodigd. De toegang is gratis. Overigens is de Kaardebol het hele jaar door te bezichtigen op maandag, dinsdag en donderdag van 15.30-17.00 uur en op woensdag van 13.30-15.30 uur.

S
H
E
R
R
I
F
F

Beschermende kleding voor imkers

S21A
Sluier en bovenstuk
S/M/L/XL
f 123,00

afneembare kap

S36A
Imkeroverall
S/M/L
wit of kaki
f 290,00

S28A
S/M/L
f 188,00

Prijzen incl. luchtpostverzending

SHERRIFF INTERNATIONAL

'Five Pines' Mylor Downs, Falmouth
Cornwall TR11 5 UN, England
Tel: 0044 01872 863304 Fax 0044 01872 865267
email: sherriff.int@btinternet.com

Propol Produkten: een jong bedrijf met allure

Rob Molenaar

Op pad voor een goed verhaal over bijen en de produkten die ze voortbrengen, ben ik neergestreken in Edam aan de Oosterweg E-6a, waar 'Propol Produkten B.V.' is gehuisvest. Een nog jong ambachtelijk bedrijf dat in 1987 van start ging en nu, tien jaar later, duidelijk wortel heeft geschoten. De directie is in handen van de heren H.C.J. Groen en J.H.M. Diergaarde. Een familie-aangelegenheid, want het zijn volle neven van elkaar. Herman Groen kwam in 1970, in Ouderkerk a/d Amstel in contact met de bijenhouderij en volgde een cursus imkeren bij de vereniging waar zijn vader vice-voorzitter was en de heer Vunderink, voorzitter. De bijenhouderij kreeg hem toen pas echt in haar greep. Samen met Jaap Kaal uit Amsterdam is hij de Apitherapie gestart. Reeds jong bekend met wijnen, werd al snel de link naar honing-kruidenwijn gelegd. Mede-wijn wordt door gisting van honing en water omgezet in een lichte alcoholdrink, die met diverse kruiden kan worden vermengd. Honing-kruidenwijn is bijvoorbeeld wijn van druiven waar honing aan is toegevoegd. Het was een proef maar 't werd een succes zo later zou blijken. De eerste botteling Ambrosia 'Honing Kruidenwijn Rood' dateert van maart 1988, waarin ook reeds propolis was verwerkt (612 flessen). In juni daaropvolgend werd een botteling van 288 flessen 'Honingwijn Wit' daaraan toegevoegd. Beslist een succes omdat de wijnen van prima gehalte waren. De Apitherapie-producten waren toen al in beeld. Kleinschalig weliswaar, maar toch... De spirit in het bedrijf vroeg om succes!

In de produktieruimten staat een aantal grote tanks gevuld met uit het buitenland afkomstige wijnen/siropen. Er wordt gemengd en gebotteld. Volledig geautomatiseerd glijden flessen langs de vulinstallatie en de etiketten- en doppenmachine, om aan het eind van de band in dozen te verdwijnen, die dichtgevouwen als vanzelfsprekend worden opgevangen en hun weg vervolgen. Inhoud en afwerking daarbij voortdurend onder controle: 2500 flessen per uur! De automatisering is dan ook ingesteld om de produkten snel te verwerken. Reeds sedert 1988/1989 bezoekt het bedrijf de grote bijenmarkten in ons land. Neef Johan Diergaarde, nu mede-directeur, gaat altijd mee. En zo is het nog steeds. Als compagnon in een echt familiebedrijf voelt hij zich als een vis in het water. Bijna 'vanzelfsprekende-inzet' wordt verleend door

echtgenoten, familie en vrienden. Vader was de stuwende kracht met hulp, organisatie en realisering van het nog jonge bedrijf. Dat ze nu internationaal gaan meetellen, staat vast. Johan heeft onlangs via bemiddeling van Buitenlandse Zaken met een Nederlandse handelsdelegatie Japan bezocht. Daar is hij bijzonder vriendelijk ontvangen. Hetgeen betekent dat een zonnig perspectief in het vooruitzicht ligt of tenminste niet is uitgesloten. Herman heeft geïnformeerd naar mogelijkheden die Apimondia hem kan bieden. De mannen zullen dan ook naar alle waarschijnlijkheid 'acte de presence' geven in Antwerpen. Twee nog jonge ondernemers met het hart op de goede plaats, promoten daarmee onze Nederlandse imkers en hun produkten. Want naast wijnen is er nog een aantal nevenprodukten dat ook aandacht verdient. De anti-bacteriële eigenschap van propolis is alom bekend. En onze bijtjes verzamelen propolis tezamen met stuifmeel, fermenten en enzymen, die virussen bij de mensen te lijf kunnen gaan. Prettige bijkomstigheid daarbij is, dat propolis vrijwel geen nadelige bijwerking vertoont. In de laboratorium-afdeling worden dan ook medicinale zalven ontwikkeld, die bij de pharmacie gretig aftrek vinden. Verder is er nog een afdeling die bijenmaterialen in de handel brengt. En wat doet pa Groen? In Ouderkerk a/d Amstel verzorgt hij nog altijd zijn dertig bijenvolken. Zijn volken in Wilnis worden geplaatst op de bramen, bessen en frambozen in de zogenaamde 'tunnelcultuur'. Daar is hij druk mee. Tot slot: 'Propol Produkten B.V.' is een jong bedrijf met allure, veel elan en goede presentatie. En toch bescheiden met een vriendelijke opstelling naar elke klandizie. Mannen, ik wens jullie veel succes!

De directie van Propol: de heren H.C.J. Groen (links) en J.H.M. Diergaarde.

Hallo Harry,

misschien heb je nog wel gelijk ook. Mijn vorige brief, was een vervolg op een vervolg, en dreigde daardoor misschien iets te drammerig te worden. Je ging er helemaal niet meer op in. Ik hoor nog wel eens waarom niet. Beschouw hem voor mijn part als niet geschreven. Met interesse jouw verhaal gelezen. Ik moet er nog even over nadenken of en hoe ik daar op reageer. Voor nu, de groeten,
Ab.

Hoi Ab,

Misschien aardig als ik je eens vertel hoe ik mijn reservemoeren teel. Koninginnenteelt is toch een leuk aspect van de bijenhouderij. Ik heb van alles geprobeerd wat op dat terrein is beschreven, overlarven, starter maken, een raam half rond snijden. Het kan aan mijn onhandigheid liggen, ik had altijd het idee dat ik aan het knoeien was en het kostte me nogal wat tijd. Ik werk nu volgens een eigen variant, die gaat als volgt.

Wanneer het uitgekozen volk twee bakken goed bezet heeft gaat de moeder onder het rooster, in de onderbak. Als al het broed bovenin gesloten is, hang ik een mooi uitgebouwd, al eerder bebroed raam in het broednest, in de onderste bak. Als er veel darren in de bovenbak zitten sla ik de betreffende ramen af. Het darrenbroed in de bovenbak wordt gekopt. Na drie dagen controleer ik het tussengehangen raam en kijk ik hoe de eitjes in de cellen staan, dit om te weten te komen wanneer ongeveer de eerste eitjes zullen uitkomen. Als je jezelf niet vertrouwt moet je elke dag even kijken. Zodra er ééndags larven zijn, die kan je maar moeilijk herkennen, je ziet eigenlijk alleen maar natte cellen, dan wordt de onderbak (met moeder) opzij gezet. Meestal doe ik dat tussen de middag. Niet vergeten een rooster voor het vlieg gat van de moederloze bak te zetten, anders zit die weer vol darren. Vroeg in de avond, zo rond zessen, hang ik het raam met larfjes in die moederloze bak. Dit gebeurt dus op dag 4. De volgende dag zetten we de bakken weer op elkaar. De ontwikkeling van ei tot moeder is precies 15,5 dag. Op dag 15, zo tussen 12.00-13.00 uur ga ik de 3-ramers vullen. Ik heb er meestal zo'n tien klaar staan, met aan de ene kant een raam voer en aan de andere kant een leeg raam waar wat water in zit. Het 'teeltraam' wordt uit de kast gehaald en afgeslagen. De rijpe moeren voel je dan al bewegen in hun cellen. Dit raam komt in een lege 3- of 6-ramer. De overige ramen uit de bovenbak worden, met de daarop zittende bijen, over de 3-ramers verdeeld. De moertjes zijn inmiddels achter elkaar uit de dop gelopen en

lopen nu vrij rond over het teeltraam. We kunnen ze gemakkelijk pakken en verdelen over de 3-ramers. Nu sluit ik deze kastjes af en zet ze 2 à 3 dagen weg. Hierna gaan zij naar de plaats van bestemming. Je ziet Ab, geen nieuwe revolutionaire dingen, wel kleine verschillen met gangbare methoden. Onder andere: geen (zachte) doppen meer in kooitjes hangen, niet meer een raam speciaal prepareren (met veel dracht wordt het raam toch weer volgebouwd). De moeren groeien op in gewone 'redcellen', maar het zijn wel moeren, opgetrokken op ééndags larven. Het teeltvolk is tevens pleegvolk, dat vind ik wel zo gemakkelijk. Ik ben me ervan bewust, dat niet een methode is voor professionele koninginnenteelers. Je zult je misschien ook wel afvragen of er nooit iets fout gaat met het uitlopen van de moeren. Ik kan je zeggen dat zolang als ik dit nu doe, zes jaar zo ongeveer, het eigenlijk nog nooit is misgegaan. Belangrijk is natuurlijk wel, dat je echt met ééndags larven begint en dat je teeltvolk dicht bij huis staat, of, zoals in mijn geval, op je werk. Ab, ik wil het hierbij laten, dus tot de volgende maand maar weer,
Harry.

Hallo Harry,

Als je nu eens van je uitverkoren teeltvolk je gebruikelijke kunstzwerm maakt en na 3 dagen alle aangezette 'redcellen' wegbreekt, dan krijg je vanzelf nieuwe moerdoppen op ééndags larven. Ik geef toe, het is een beetje flauwe reactie op jouw beschrijving van je methode om reservemoeren te telen. Maar misschien toch iets om over na te denken. Laat ik voorop stellen dat ik jou, en met jou al die andere imkers bewonder die allerlei beschreven en beproefde methoden zelf uitproberen. Hieruit een eigen keuze maken, of zelfs een eigen methode ontwikkelen, eerlijk gezegd is dat allemaal niet voor mij weggelegd. Dat onderzoekige zit niet zo in mijn aard. Conservatisme gekoppeld aan luiheid, laat ik het daar maar op houden. Tevens ben ik te ongeduldig voor zulke zaken. Daarom vind ik het eigenlijk ook wel wat moeilijk om een kritisch oordeel te geven over jouw moerenteelt. Mede gezien je resultaten wat betreft honingopbrengsten is er voor mij alle reden te overwegen toch eens aan 'selectieve' koninginnenteelt te gaan doen. Ik denk, dat ik nu begrijp wat mijn toenmalige leraar bedoelde met het verschil tussen bijenhouders en imkers. Tot ziens, schrijfs of horens, in ieder geval de hartelijke groeten van
Ab.

214

Vergrotingsfactor: 160 x

De voet van de werkster

Bloemen geven nectar en stuifmeel om insecten te lokken. De stand van bloemen is heel verschillend. De ene keer kan de bij gemakkelijk landen zoals bijvoorbeeld op een stevige berenklaauw, de andere keer vereist de neerhangende bloem van de framboos acrobatische toeren. Om van de problemen die de wind veroorzaakt nog maar niet te spreken. De voeten aan de pootjes van de bij zijn heel geschikt om op elke ondergrond in elke stand een stevig houvast te vinden.

De foto van deze maand laat ons deze voet zien. Duidelijk zijn twee klauwtjes te zien. Elk klauwtje bestaat uit twee 'nagels', een grote en een kleine. Ook zien we grote stijve haren die de klauwtjes begeleiden. In de anatomieboeken van zowel Dade als Snodgrass is niet te vinden wat hiervan de functie is. Misschien hebben ze iets te maken met het bepalen van de stand van de voet in de ruimte of het aftasten van het oppervlak. Tussen de klauwtjes is een soort zakje te zien, het arolium. Op de foto is het

ingevouwen. Als het oppervlak te hard of te glad is voor de klauwtjes om er grip op te krijgen, spreiden deze zich en wordt het arolium uitgevouwen. Het werkt dan als een soort zuignap. Zo kan de bij op elk soort oppervlak houvast vinden.

De voet zit vast aan het vijfde voetlid. De foto laat een deel hiervan zien. Bij koningin en werkster zijn in dit voetlid klieren aanwezig waarmee zij een feromoon (signaalstof) produceren. Het is een heldere olieachtige afscheiding. Vroeger heette deze het voetafdrukkeromoon. Een nieuwe benaming is spoorferomoon. De koningin produceert hiervan 13 keer zoveel als de werkster. Als de moeder over de raat loopt, deponeert zij bij elke stap wat van deze afscheiding. Met behulp van deze stof kunnen de bijen de koningin in de donkere bijenwoning gemakkelijker vinden. De werksters gebruiken het natuurlijk op een wat andere manier. Ze markeren daarmee belangrijke plaatsen zoals de ingang van de woning en een drachtbron.

Honingonderzoek naar sporen Amerikaans vuilbroed

Catherine Reker, namens de Bedrijfsraad,

Tijdens een overleg op het Instituut voor Dierhouderij en Diergezondheid van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (ID-DLO), heeft deze dienst meegedeeld het honingonderzoek op de aanwezigheid van sporen Amerikaans vuilbroed (AVB) te kunnen uitvoeren. Het laten onderzoeken van een monster honing gebeurt op vrijwillige basis en kost f12,50 per monster, te betalen door de inzender. Een belangrijke vraag vanuit de imkerij is wat er gebeurt ná het vinden van sporen in een ingezonden monster. In dit artikel wordt hierover enige informatie verstrekt.

Gezondheids en Welzijnswet voor Dieren

Op grond van de Gezondheids en Welzijnswet voor Dieren (GWWD) zijn houders van dieren en dierenartsen verplicht aangifte te doen als zij verschijnselen van een aangifteplichtige dierziekte waarnemen. Er is dan sprake van een verdenking. Dit geldt ook voor AVB. Het hoofd van het ID-DLO-laboratorium is een dierenarts. In deze hoedanigheid is hij verplicht een positieve uitslag te melden bij de Rijksdienst voor Keuring van Vee en Vlees (RVV). De RVV is wettelijk verantwoordelijk voor de bestrijding van aangifteplichtige dierziekten en kan afhankelijk van de uitslag maatregelen nemen met betrekking tot de imker.

Rol en positie ID-DLO

Het ID-DLO in Lelystad is het aangewezen onderzoeks-instituut dat onderzoek doet naar besmettelijke dierziekten waarvan op grond van de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren (GWWD) een aangifteplicht bestaat. AVB behoort tot de aangifteplichtige ziekten.

Monstername

Een imker die zijn volken wil laten controleren stelt een verzamelmonster samen uit maximaal 7 volken. Dit monster bevat per volk ongeveer 50 ml honing (1 eetlepel) en moet genomen worden van het verzegelde voer rondom het broednest. U dient hier een goed afsluitbaar en onbreekbaar monsterpotje voor te gebruiken. Een ingezonden monster moet minstens 100 gr voer met wasresten bevatten. Voor ieder mengmonster een nieuwe lepel of spatel gebruiken, zodat geen sporen van het ene verzamelmonster naar het andere worden overgebracht.

Bij het nemen van de monsters de kasten nummeren en deze nummers ook op het verzamelmonster vermelden, zodat de betreffende volken gemakkelijk op te sporen zijn. U dient heel zorgvuldig alle voorwerpen schoon te maken ná elke monstername en zodanig opbergen, dat bijen er niet mee in aanraking kunnen komen.

NB: Wanneer een imker bijvoorbeeld 10 volken bezit, dan twee monster uit 5 volken samenstellen.

Het in te zenden monster moet duidelijk voorzien worden van naam, adres, woonplaats, standplaats vande bijen en het aantal volken. U stuurt dit monster naar de

Ambrosiushoeve, Ambrosiusweg 1, 5081 NV Hilvarenbeek. De Ambrosiushoeve draagt zorg voor de verdere verzending naar de ID-DLO. U maakt per monster f12,50 over op girorekening 49.79.164 van de Ambrosiushoeve, o.v.v. 'honingonderzoek'. Bij rechtstreekse inzending naar ID-DLO wordt f55,- per honingmonster in rekening gebracht!

Om welke uitslagen gaat het?

Het honingonderzoek wordt uitgevoerd zoals dat in Duitsland gebeurt. Er zijn drie uitslagen mogelijk:

1. Geen AVB sporen: geen besmetting;
2. Geringe en lichte besmetting;
3. Hoge besmettingsgraad.

Ad 1: Geen sporen van AVB aanwezig: uiteraard geen actie; slechts de imker krijgt bericht.

Ad 2: Geringe besmettingsgraad. De imker wordt bezocht door de RVV, waarbij de volken waarvan het positieve mengmonster is samengesteld worden gecontroleerd op verschijnselen van AVB. Uit deze volken worden monsters genomen en opnieuw onderzocht. De bijenvolken worden verdacht verklaard en de imker mag zijn volken niet verplaatsen. Ook mogen van deze volken geen koninginnen of larven worden verkocht. Daarna wordt de uitslag van het onderzoek afgewacht. De termijn van verdacht verklaren bedraagt minimaal een maand, maar deze termijn kan worden verlengd. De imker is wettelijk verplicht hieraan mee te werken.

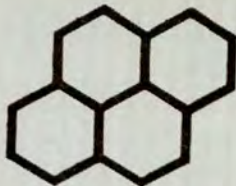
Ad 3: Hoge besmettingsgraad. De imker wordt bezocht door de RVV en alle volken op de stand(en) worden verdacht verklaard en uit generaal oogpunt preventief opgeruimd. Dit gezien de grote kans op het uitbreken van AVB in een later stadium. Om de imker een tegemoetkoming in de schade toe te kennen, worden de volken getaxeerd. Bij het opruimen worden opnieuw monsters genomen voor onderzoek. De imker is verplicht aangifte te doen bij de burgemeester van de gemeente waar de volken verblijven. Dit gebeurt via de ambtenaar van de RVV.

Tot slot

In Nederland komt AVB slechts sporadisch voor. Het weringsbeleid (invoerverbod van bijen) en de rigoureuze bestrijdingsaanpak in ons land hebben hiertoe bijgedragen.

Hoewel in andere landen, waar AVB veel voorkomt, andere bestrijdingswijzen worden toegepast (o.a. hongermethoden en medicijngebruik) zijn deze methoden hier onwettig en verwerpelijk, omdat deze methoden de ziekte niet uitroeien, Alleen het opruimen van zieke en van ziekte verdachte bijenvolken geeft de meeste garantie dat de ziekte afdoende wordt aangepakt.

Op alle imkers rust de plicht om heel zorgvuldig met deze materie om te gaan. Let voortdurend op de verschijnselen, zorg voor de juiste hygiëne en wees zorgvuldig bij de aankoop van larven en koninginnen.

Studiedag LLTB 27 september

Op zaterdag 27 september a.s. wordt de jaarlijkse studiedag en honingkeuring van de Imkersbond van de LLTB georganiseerd. De studiedag wordt gehouden in zaal 'De Vriendenkring' A. Janssenstraat 64 te Steijl. Deze dag wordt georganiseerd door de verenigingen van de LLTB regio Noord.

Op de studiedag komen drie thema's aan de orde die zullen worden ingeleid door de heren J. van den Eijnde, C. Havermans en Chr. Smeekens. Zij houden een inleiding over de thema's: 'Bijen en bestuiving', 'Bijen en gewasbescherming' en 'Verbeterde darrenraatmethode ingepast in een bedrijfsmethode'. Nog steeds actuele thema's en met name voor de regio erg belangrijk. Tevens wordt deze dag een honingkeuring gehouden. De kosten voor deelname aan deze dag, inclusief koffie met vlaai en lunch bedragen f17,50 per persoon voor LLTB-leden. Partners van LLTB-leden en overige belangstellenden betalen f20,00 per persoon. Opgave vóór 13 september a.s.:

- bij het secretariaat van de Bond van Imkers van de LLTB, 0475-381777;
- bij de secretaris van uw afdeling
- door overmaking op bankrekening 11.77.02.455 t.n.v. Bond van Imkers van de LLTB te Roermond. Nadere informatie treft u in een volgend nummer aan.

216

Tegenwoordig zijn de meeste imkers verplicht bijen te houden zonder dit riskante zwermgebeuren. Het is ook noodzakelijk want afkomende zwermen betekenen voor de moderne imker productieverlies, ofwel verlies aan bijen en honing. In de loop der tijden zijn er mogelijkheden en methoden ontwikkeld die het zwermen grotendeels kunnen voorkomen. Enkele van de belangrijkste methoden zullen tijdens de studiedag aan de orde komen. Om een bepaalde methode goed te kunnen hanteren is het nodig te weten hoe het natuurlijk zwermverloop bij een bijenvolk plaatsvindt.

Programma

- Opening door de voorzitter van de bond van bijenhouders NCB, dhr. C. Roelen.
- Bekendmaking van de uitslag van de winnaar van de bijenteeltbedrijfswedstrijd.
- De eerste lezing is een gezamenlijke lezing in de aula en gaat over het natuurlijk zwermgebeuren. Zoals hierboven al aangegeven is het nodig te weten hoe het natuurlijk zwermverloop bij een bijenvolk plaatsvindt om een bepaalde methode goed te kunnen hanteren.

Onderwerpen van de andere lezingen zijn:

- Zwermverhinderend in combinatie met varroabestrijding.
- De tussenaflegger van Pfefferle
- Eenvoudige koninginnenteelt, een geïntegreerde methode

Workshop en postersessie

In de workshop en postersessie zullen de lezingen nog verder worden verduidelijkt en toegelicht door middel van demonstraties, foto's en videofilms. Er zal o.a. gedemonstreerd worden hoe de honing jaarlijks gekeurd wordt.

Parallelprogramma

Het parallelprogramma zal enkele zeer aantrekkelijke onderwerpen bevatten waar de bezoekers actief aan kunnen deelnemen.

Verder:

- Keuring van honing, was en mede, presentatie van eigen vindingen en ideeën, verkoop van zaden en bollen en van tweedehands bijenboeken, vertoning van de videofilm over de resistentie van de varroamijt. U heeft natuurlijk ruim de gelegenheid om contacten te leggen met uw andere imkervrienden.

Noteer vast 8 november in uw agenda en kom dan naar de MAS in Boxtel. Speciaal worden onze imkervrienden welkom geheten, die deze studiedag nog nooit bezocht hebben, het is leerzaam en ook nog eens gezellig. In het oktobernummer volgt het volledige programma.

Studiedag NCB 8 november

J.H. Janssen

Het thema is dit jaar "Zwermen of zwermverhinderend". Met welk bijenras men ook imkert, iedere imker heeft jaarlijks te maken met het 'lastige' zwermgedrag van zijn bijen. Laten we het volk aan zijn natuurlijk lot over dan kunnen we getuige zijn van het prachtige zwermfestijn, dat uniek is in de dierenwereld. Bij de oude korfteelt liet men het volk zijn gang gaan, met het gevolg dat er in de zwermtijd dagelijks zwermen afkwamen en geschept moesten worden. Op het platteland was dit geen bezwaar, aangezien er altijd wel iemand thuis was die dat karweitje opknapte.

Fotowedstrijd VBBN 100 jaar

Vergeet u niet mee te doen aan de fotowedstrijd die de VBBN organiseert i.v.m. haar 100-jarig jubileum dit jaar? Inzenddatum uiterlijk 1 september 1997. Zie voor nadere informatie **Bijen** 6(3): 87 (1997).

Jubileumactie VBBN

Welke imker (VBBN-leden en leden van de bonden) maakt een ontwerp voor een nieuw (honingpot)etiket?

- een algemeen etiket dat door elke Nederlandse imker te gebruiken is
- dat t.z.t. in de Imkersshop van het Bijenhuis Wageningen verkocht kan worden
- waarvan de gedrukte tekst voldoet aan de eisen voor etikettering van honing
- waarbij ruimte is gereserveerd voor het schrijven of drukken van de gegevens van de imker.

Het winnende ontwerp voor een etiket zal door een jury, bestaande uit leden van het hoofdbestuur van de VBBN en van de commissie Honing van de VBBN, worden aangewezen en bij één van de jubileumactiviteiten worden bekendgemaakt.

Ontwerp inzenden vóór 1 september 1997

VBBN, t.a.v. de commissie Honing, Grintweg 273, 6704 AP Wageningen. Inl.: 0317-422422, fax 0317-424180, E-mail bijenhuis@tip.nl

Jubileum 'Wierden/Enter e.o.'

Zaterdag 11 oktober viert de VBBN subvereniging 'Wierden/Enter e.o.' het 60-jarig bestaan met een jubileumbijeenkomst. Deze is bedoeld zowel voor imkers (oud en jong!) maar in het bijzonder ook voor geïnteresseerden in bijen en imkeren. Plaats van handeling is zalencentrum 't Anker, Wilhelminastraat te Wierden (Ov.). De aanvang is vastgesteld om 10.00 uur. Tijdens deze bijeenkomst vindt tevens de jaarlijkse groepshoningkeuring van de kring Overijssel-Oost plaats. Iedereen is van harte welkom en wordt bij deze uitgenodigd voor dit imkerfeest in gastvrij en mooi Twenteland. *Het bestuur van imkersvereniging 'Wierden/Enter e.o.'*

Uit de PC van de voorzitter

Dick Vunderink

We hebben opnieuw de pers gehaald met het eerste persbericht in de reeks rondom het jubileum. Een persbericht over de teruggang in de bijenhouderij. Met een grote respons in landelijke en regionale dag- en weekbladen, op radio en TV. Dat de respons zo groot was verraste ons aangenaam en je mag er de conclusie uit trekken dat bijen en bijenhouderij toch de sympathie hebben van velen in den lande. Dank aan hen die ons te hulp kwamen bij het te woord staan van de pers, want alle media willen natuurlijk tegelijk bediend worden. Dat de kou tijdens de fruitbloeï een extra vraag naar bijenbestuiving deed ontstaan, was triest voor de fruittelers, maar benadrukte het belang van bijen nog eens extra. Het belang van de TV blijkt weer als je Marcel Hallmans z'n bijtjes ziet strelen, want dat is een reuze hulp in de verbetering van het beeld over bijen en imkers. Een grote stimulans om met z'n allen nu eens consequent zachtaardigheid als een heel belangrijk selectie criterium te gaan hanteren. Hard nodig in dit steeds dichter bevolkte land en steeds betere drachtmogelijkheid in de woonomgeving. En al vinden wij imkers een steek niet erg, wie vindt het nou echt leuk? Nee, wees niet bang, ik begin niet weer over het Vlaamse Overlarfproject, maar het kost me moeite.

Even over mijn eigen bijen. Uiteraard word ik als voorzitter regelmatig benaderd door imkers met hun zorg over chemische bestrijdingsmiddelen, resistentiegevaar en residu vorming. Zeer terecht. Ook met het pleidooi om de bestrijding maar eens over te slaan. Nu kun je daarover blijven praten, je kunt er ook eens ervaring mee opdoen. En zo gebruikte ik in 1995 Apitol in het laatste voer en in 1996 sloeg ik helemaal over. Ik nam weinig mijten waar, alle bijen zagen er model uit, dus ik kon dat best eens wagen. Wel, dat kon ik dus niet, want het aantal 'varroabijtjes' was in het voorjaar groot en de volken gingen zienderogen achteruit. Mijn conclusie: denk niet dat het met de varroamijt wel meevalt nu we eraan gewend zijn. Bestrijding blijft hard noodzakelijk. De volgende vraag is dan, met welke middelen? Zolang er geen alternatief is, met de toegelaten middelen Apitol en Apistan. Maar er moeten alternatieven komen, naast de biotechnische bestrijding die in **Bijen** werd beschreven. Daarom heeft de Bedrijfsraad verzocht ontheffing te verlenen voor het gebruik van mierenzuur door de Ambrosiushoeve om daar proeven te kunnen doen met de verdampers die elders in zwang komen. Helaas is de Europese wetgeving nog niet zo ver dat de resultaten van proeven elders, ook hier mogen gelden. We wachten op antwoord op ons verzoek.

Wat een verademing om rond de Pinksterdagen dan toch een paar dagen te beleven met een temperatuur die we vanaf 1 april elke dag nodig hadden. En wat blij je je verbazen over het herstelvermogen van bijen als de omstandigheden gunstig worden. Ik wens u daarom nog veel verbazing toe dit jaar.

Rassen en rassenonlusten in de bijenwereld

Lezing gehouden door Hayo Velthuis tijdens de Algemene Ledenvergadering van de VBBN op 22 maart jl. te Wageningen.

Er zijn 20.000 soorten bijen. De groepen die het meest aan de honingbij verwant zijn, zijn de hommelen en de angelloze bij. Honingbijen zijn tamelijk jong op de geologische tijdschaal.

De angelloze bij is minstens 75 miljoen jaar oud en leefde in een tropisch klimaat. De eerste *Apis* is 12 miljoen jaar oud en kwam voor in een subtropisch klimaat. Deze bij is het best te vergelijken met *Apis dorsata* (de Aziatische Reuzenbij).

De *Apis mellifera* en de *Apis cerana* staan erg dicht bij elkaar, zij zijn samen ontstaan. 100.000 jaar geleden zijn de soorten gesplitst en in 50.000 jaar ontwikkeld tot aparte soorten. Toen kwamen de IJstijden. Het grootste gedeelte van Europa was toendra, alleen in Spanje en Italië zijn wat resten van honingbijen gevonden. Toen 10.000 jaar geleden het ijs definitief verdween, kwamen vanuit Noord-Afrika via Spanje weer bijen Europa binnen. Ze bleven in het westen, gingen de Alpen niet over. Dit zijn de donkere bijen die nog in West-Europa te vinden zijn, de *Apis mellifera mellifera*. Vanaf de andere kant, uit Turkije en Griekenland, kwam een andere bijensoort waartoe o.a. de Carnicabij behoort. Er zijn verschillende methoden om de rassen te onderscheiden.

- Lichaamskenmerken, bijvoorbeeld het aderpatroon op de vleugels ofwel de cubitaalindex. Deze is het grootst bij de Carnicabij. Ook beharingspatronen en kleuren zijn belangrijk. Gele ringen zijn kenmerkend voor *Apis ligustica* uit Italië. Bij Carnica's komen gele ringen soms voor.
 - Fysiologische kenmerken: bepaalde enzymvarianten komen voor. Daarmee zijn Afrikaanse invloeden op Sicilië aangetoond, andere invloeden vanuit Spanje tot aan de Alpen naar het noorden toe en vanuit het oosten kwam weer een andere variant.
 - DNA-onderzoek: via mitochondria (warmtecentrale in de cel) kan de erfelijkheid via de moeder worden vastgesteld, belangrijk bij onderzoek naar verwantschap. Honingbijen hebben hun gedrag aangepast aan plaatselijke omstandigheden: snelle of trage voorjaarsontwikkeling is van oorsprong een aanpassing aan de dracht. Imkers kunnen de bijen hierin sturen door koninginnen met gewenste eigenschappen te importeren. Varroamijten zijn eigenlijk niet goed aangepast aan honingbijen. Dankzij onze importwoede kunnen ze echter goed overleven. De temperatuur in een broednest is 35°C, de varroamijt heeft liever een iets lagere temperatuur. De buitenste rand van het broednest van snelgroeiende volken in het voorjaar heeft de gewenste temperatuur, zodat Carnica en Buckfast de grootste kans op varroa-besmetting in het voorjaar hebben. In het najaar broedt de *mellifera* langer door zodat de kwetsbare periode daar in het najaar ligt.
- Van de verschillende bijenrassen domineert in Nederland de *Apis mellifera mellifera*, vooral in allerlei hybriden.

Daarnaast wordt veel met Carnica en Buckfast gewerkt. Hoewel die imkers daar op zich goed mee om kunnen gaan door gecontroleerd te laten bevruchten, vliegen de darren vrij rond waardoor een gevaar voor de omgeving bestaat. Deze darren bevruchten namelijk de mellifera-hybride koninginnen, waardoor een versterking van negatieve eigenschappen kan optreden.

Rassenteelt leidt tot het behoud van bepaalde eigenschappen, hoe verder de bijenrassen uit elkaar liggen hoe meer de eigenschappen verschillen. Voor Nederland zou het beter zijn een meer uniforme bij na te streven, om te komen tot vermindering van slechte eigenschappen zoals agressie, zowel bij de bij als bij de imkers.

Jan Speelziek Ridder in de Orde van Oranje Nassau

Joop Beetsma

Op dinsdag 29 april j.l. nodigde de heer G. Burgers, oud-luchthavendirecteur, een groep vrienden van Jan uit om bijeen te komen in het restaurant van het vliegveld Teuge. De organisator van het 'complot' om op originele wijze het uitreiken van de Ridderorde luister bij te zetten, vroeg ons te willen wachten op de komst van de burgemeester van de gemeente Voorst, Mr. J.H.J. van Blommestein. Daarna zouden wij gezamenlijk optrekken naar het huis van de familie Speelziek. Ondertussen was Dick Vunderink, voorzitter van de VBBN, in huize Speelziek druk bezig om de aanstaande ridder op de hoogte te brengen van de nieuwste ontwikkelingen in de imkerswereld, om te voorkomen dat hij zijn huis zou verlaten. Mevrouw Speelziek, die natuurlijk ook in het complot zat, keek vol spanning of er buiten al iets gebeurde. Geruisloos had de gehele groep zich voor huize Speelziek opgesteld en de burgemeester belde aan. Jan Speelziek, met de mond wagenwijd open, wist niet wat hem overkwam. Maar dat werd snel duidelijk op de dag van de lintjesregen.

Jan Speelziek werd benoemd in de Orde van Oranje Nassau voor al zijn activiteiten na zijn pensionering als overste in het Nederlandse leger. Het betrof in de eerste

De pas-benoemde Ridder en zijn echtgenote zitten even bij te komen na de 'overval'. Foto: Joop Beetsma

plaats zijn 9-jarig voorzitterschap van de VBBN en verder zijn werkzaamheden als auteur van diverse boeken. De burgemeester noemde: de eerste Imkersencyclopedie in het Nederlands (1987), de Korfimker, eens een beroep thans een hobby (1982), de Korfimkerij, vroeger en nu (1995), Beste Bijen, hoe leer ik jullie kennen (1978, 1979) en het Werkboek Bijen Houden (1981, 1988, 1996) en daarnaast: Van op den Toega naar Teuge (1990), de geschiedenis van Teuge vanaf het begin van deze eeuw, voor een belangrijk deel aan de hand van gesprekken met Teugenaren en De dokter van Terwolde (1994), over het leven van dokter H.R. van der Molen en zijn werk in de Polikliniek voor Flebologie (het functioneren van adersystemen en de ziekten daarvan). Tot slot noemde Burgemeester Van Blommestein de activiteiten van Jan Speelziek in de Vereniging van Landbouwjournalisten en het tot stand brengen van het monument voor de in Indonesië omgekomen militairen op de begraafplaats van Bussloo. De bijeenkomst werd afgesloten met een feestelijke lunch in het restaurant van het vliegveld Teuge.

Honingkeuring Noord-Holland

Honingkeuring, ruilbeurs en interessante voordrachten over honing en bolgewassen op 20 september a.s. bij Propol Produkten B.V., Oosterweg E-6a in de 'Purmer' vlakbij Edam. Alle activiteiten vinden binnen plaats.

Programma

09.30-10.00 uur: Inleveren honing en even bijpraten bij een kopje koffie of honingthee.
 10.00-10.15 uur: Welkomswoord door B. den Held, voorzitter van de groep Noord-Holland van de VBBN.
 Toespraak door de voorzitter van de VBBN, de heer D. Vunderink over het 100-jarig bestaan van de VBBN dit jaar en over de functie van de regio's in onze vereniging.
 10.15-11.00 uur: Lezing met praktische wenken door de deskundige bij uitstek, dhr. J.E.A. Hertsig, met enige praktische wenken om onze honing nog beter te kunnen presenteren.
 11.15-11.30 uur: Pauze
 11.30-12.30 uur: Diapresentatie door kunst(fijn)schilder J. Reus uit Winkel over stinseplanten, speciaal bolgewassen van lente tot lente. Samen met de kunstfotograaf A.M. Oostwoud beheert hij een grote tuin met zeldzame bolgewassen en de kunstgalerie 'Waterloo' te Winkel.
 12.30-12.45 uur: Bekendmaking van de uitslag van de honingkeuring door de heer D. Vunderink.
 12.45 uur: Sluiting. U mag nog gerust blijven, drinken en broodjes zijn te koop.

Toelichting

In de pauze en vóór en ná de lezingen kunt u het bedrijf Propol bezoeken, o.a. demonstratie flessenvulmachine. Tevens stands waar u de produkten van het bedrijf kunt proeven, bloembollen en bijenmaterialen kunt kopen. Tevens kleine tentoonstelling van materialen van Baldi Dekker. Verzamelaars kunnen hun overvloedige materialen aanbieden of ruilen.

De honingkeuring

- Drie potjes per soort inleveren, ook geroerde honing is zeer welkom en wordt apart gekeurd.
- Wasprodukten, gevlochten korven, siervlechtwerk en andere kunstuitingen worden door een kunstenaar beoordeeld.

Na de prijsuitreiking stelt de organisatie het op prijs als de potjes gekeurde honing nog even blijven staan, zodat een ieder deze kan bekijken. De keurmeesters geven desgevraagd een toelichting.

Nadere inlichtingen bij: Bob den Held, 0224-581760, Henk Kooij, 020-6452285, Elly van Zwet, 072-5624313 en Karel Galenkamp, 020-6321037.

Bijeenkomst Noord-Holland

Nienke de Jong

Omdat ook in Noord-Holland diverse subverenigingen te kampen hebben met een te geringe opkomst bij ledenavonden om eens een spreker van formaat uit te nodigen voor een lezing, hebben de verenigingen Beemster e.o., West-Friesland en Zaanstreek de koppen bij elkaar gestoken en op vrijdagavond 14 februari jl. een gezamenlijke avond georganiseerd.

Spreker was de heer J. van der Steen (rechts op de foto) van de Ambrosiushoeve, die een uitgebreid overzicht gaf van de diverse terreinen waar het onderzoek aldaar zich op richt. Hoofdthema's zijn: teelt, bestuiving, ziekten en bestrijdingsmiddelen. Uit diverse publicaties in **Bijen**

219

Dhr. G. Prins (l.) toont één van de bij de verloting te winnen prijzen.

waren de aanwezigen op de hoogte van de hoofdlijnen van het onderzoek, maar al deze thema's werden op deze avond verder uitgediept en aangevuld met vele interessante bijzonderheden. Zo blijkt uit een groot opgezet onderzoek, dat de legcapaciteit van redcelmoeren en kunstmatig bevruchte moeren niet onderdoet voor die van moeren die op natuurlijke wijze door een volk worden grootgebracht. Zelfs de twijfelaars konden niet om de duidelijk gepresenteerde cijfers heen. Ook werd uitvoerig stilgestaan bij de in samenwerking met de onderzoekers van de Landbouwniversiteit Wageningen ontwikkelde darrenraatmethode, waarmee zowel de varroamijt doeltreffend wordt bestreden als het zwermprobleem wordt ondervangen. Was deze methode oorspronkelijk opgezet voor imkers met een groot aantal volken, er is nu ook een variant voor de kleine imker met minimaal twee volken. Met recht kan hier van een doorbraak worden gesproken omdat dit kan leiden tot een flinke vermindering van het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen. Tenslotte werd onder de beziende leiding van Gerrit Prins van de subvereniging Beemster e.o. een ouderwets gezellige verloting gehouden. Misschien geeft het succes van deze avond (volle zaal!) een idee ter navolging voor al die subverenigingen die graag weer eens een spreker zouden uitnodigen maar hiervan afzien in verband met te geringe animo in de eigen gelederen.

220

Nieuw honingetiket Bommelerwaard e.O.

Koos Tromp, voorzitter De Bommelerwaard e.O.

Sinds begin dit jaar beschikt de VBBN subvereniging 'De Bommelerwaard en Omstreken' over een nieuw etiket voor de honingpot. Omdat de meeste leden vorig jaar zijn overgeschakeld op de nieuwe door de VBBN commissie Honing gepropageerde honingpot en er binnen de vereniging is afgesproken dat we tijdens presentaties, markten en huisverkoppen met deze uniforme pot naar buiten treden, was de stap naar een nieuwe etiket niet zo groot. Nadat de ledenvergadering had ingestemd met het voorstel om een nieuw verenigingsetiket te produceren, werd dit in een hoog tempo verwezenlijkt. Men had zich uitgesproken voor een opvallend etiket, eenvoudig en herkenbaar, met een natuurlijke uitstraling. Tevens moest uit het plaatje en de tekst opgemaakt kunnen worden, uit welk gebied de honing afkomstig is. Ook de gegevens die door de Inspectie Gezondheidsbescherming zijn voorgeschreven, moesten op het etiket ingevuld kunnen worden. Eenvoudig opplakken en verwijderen moet

kunnen. Dit in verband met het ingevoerde statiegeldsysteem waardoor de potten voor hergebruik beschikbaar blijven. De belangrijkste eis, imkers eigen: het mocht niet veel kosten. Met dat pakket van eisen zijn wij een kunstenaar en een drukker gaan zoeken. Al snel werd Marianne Heijman bereid gevonden het artistieke deel voor haar rekening te nemen. Ze maakte een drietal ontwerpen, waaruit de leden de huidige afbeelding hebben gekozen.

Op deze voorstelling ziet u een rivierenlandschap afgebeeld: het typische werkgebied van de imkers van onze vereniging. De in de voorstelling voorkomende kasten en korven, met op de voorgrond de bijen, leggen de link met de honing. Ook de afgebeelde bloemen komen in ons gebied voor. Door het etiket een overwegend blauwe kleur te geven, wordt het natte karakter van ons gebied nog eens onderstreept. De naam 'Rivierenland Honing' laat niet misverstaan wat de geografische herkomst van de honing is. Kortom, een mooi etiket waarmee onze vereniging weer jaren vooruit kan.

Openingstijden secretariaat VBBN

In augustus is het secretariaat geopend op:
maandag en woensdag van 09.00-13.00 uur;
dinsdag, donderdag en vrijdag van 09.00-13.00 en
13.30-16.00 uur.

bijen

FAMILIEBERICHTEN

Ons bereikte het droeve bericht dat op 25 april 1997, op 54-jarige leeftijd

MICHAËL BIJNEN

de ongelijke strijd verloren had.

Na meerdere aanslagen op zijn lichaam, wist hij sinds enige tijd, dat hij dit aardse leven moest gaan afronden. Met veel moed en nuchterheid heeft hij dat zo goed mogelijk gedaan.

Toch, door zijn grote activiteit en inzet op velerlei gebied tijdens zijn leven, laat hij nu een grote leegte achter. Wij zullen ons hem herinneren als een vriendelijk mens met een groot verantwoordelijkheidsbesef.

Met raad en daad, waarbij theoretische kennis samenging met technische vaardigheid, heeft hij vele imkers in de omgeving, maar ook verspreid door het hele land, geholpen.

Zonder ook maar één aspect tekort te doen, zal zijn naam in de wereld van de bijenhouderij, vooral verbonden blijven aan de koninginnenteelt.

Wij wensen zijn vrouw Gemma en dochter Sandra heel veel sterkte, nu en later.

Bijenhoudersbond van de LLTB, bijenvereniging Sevenum en Horst, Koninginnenteeltcommissie en de Stichting Station voor Carniceteelt Schiermonnikoog.

Op 20 april 1997 is overleden onze gewaardeerde imkervriend

GERHARD HANNINK

Geert is plotseling van ons heengegaan. Hij was bijna twintig jaar lid van onze subvereniging, waarvan tien jaar als bestuurslid. Na zijn pensionering is hij weer gaan imkeren en in alle rust ging hem dat goed af. Elk jaar had Geert wel honing en daaruit bleek wel dat de bijen het goed bij hem hadden. Hij was actief in de vereniging en gaf vaak een bezonken oordeel. Dankzij zijn contacten met landbouwers kon hij ons stro bezorgen voor de vlechtecursussen en tot zijn tachtigste jaar heeft hij dat stro ook nog zelf gemaaid. Vaak heeft hij andere imkers geholpen en goed van advies gediend, wij zullen hem missen. Ook de bijen verliezen in Geert een goed imker.

Wij wensen de familie toe dat ze de kracht zullen opbrengen om dit verlies te kunnen verwerken.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging Brummen

Op 2 april 1997 is op 86-leeftijd plotseling overleden

JOHAN HOLTERMAN

Johan is circa zeventig jaar als imker actief geweest. De natuur had altijd zijn grote interesse. Hij was vele jaren lid van onze vereniging, had altijd een positieve inbreng met veel ideeën en stond voor iedereen klaar. Op onze bijeenkomsten was hij altijd duidelijk aanwezig met zijn humoristische verhalen. Johan, wij zullen je missen.

Wij wensen zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen veel sterkte toe bij het verwerken van dit grote verlies.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging Hengelo Ov

Op 1 november 1996 is op 82-jarige leeftijd overleden

HENDRIK STRIEKWOLD

Hij was op 11 december 1953 een van de medeoprichters van onze vereniging Gendringen en tot 1993 penningmeester/secretaris. Op grond hiervan is hij benoemd tot erelid. Hendrik was een vakkundig imker en jarenlang leraar voor beginnende imkers. Vele imker suit de omgeving van

Gendringen, Wehl, Groenlo, Lichtenvoorde en Haaksbergen heeft hij kennis laten maken met deze fascinerende hobby. Kenmerkend voor Hendrik was dat zijn lessen altijd levendig waren. Hij bouwde tijdens de lessen extra fouten in die de cursisten dan zelf moesten oplossen, onder het motto: 'je kunt alleen maar van je eigen fouten leren'. We zullen ons Hendrik blijven herinneren als iemand die altijd voor iedereen klaar stond en een kenner van alles wat met het imkeren te maken had. Hij is dan ook bijna 55 jaar een imker geweest in hart en nieren.

Wij wensen zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen veel sterkte toe met dit verlies.

Bestuur en leden
ABTB afdeling Gendringen

Wilt u een ieder die in 1997 een bijenmarkt organiseert, zo spoedig mogelijk de juiste datum, plaats en tijd van deze markt doorgeven aan BIJEN, t.a.v. Marga Canters, Postbus 198, 6720 AD Bennekom, tel 0317-422422, fax 0317-424180, E-mail: bijenhuis@tip.nl

5 juli Voorthuizen

Bijen- en jonge moerenmarkt van 08.00-12.30 uur bij café 'Buitenlust', Hoofdstraat. In samenwerking met de BBV wordt een groot aantal jonge moeren te koop aangeboden, belangstellenden kunnen hun jonge moeren te koop aanbieden. Tevens stands met imkersartikelen en bijenprodukten, demonstratie wielspaken, korfvlechten, handschilderen en kunststraatgieten. Inl.: Geert Hoving, 0342-424710 of Henk Bakker, 0342-472367.

6 juli Zutphen

Open dag van 13.30-15.30 uur, op het terrein van thematuin 'De Kaardebol', Harenbergweg. Met als thema 'wilde planten', toegang gratis. De tuin is gedurende het gehele jaar te bezichtigen op maandag, dinsdag en donderdag van 15.30-17.00 uur en op woensdag van 13.30-15.30 uur. Zie het artikel 'Jeugd, tuinen en bijen' elders in dit nummer. Inl.: W.F. Velberg, 0575-515646.

6 juli Horst

Themamorgen 'Zomerborder' van 11.00-13.00 uur in modelbijenstand "t Zoemhukske", nabij de Kasteelboerderij in de Kasteelse Bossen, aan de noordzijde van Horst. Inl.: Sjaak van Meijel, 0478-589002.

6 juli Hamont-Achel

Zwerfmarkt vanaf 09.00 in zaal 'De Posthoorn'. Mogelijkheid om kosteloos gebruikte materialen te koop aan te bieden (vooraf contact opnemen met Jaak Hendriks, 00-32-11-448758. Tevens verkoop van bijenmaterialen en -produkten, demonstraties, infostands, zelf kaarsen maken.

12 juli Uddel

In verband met het overlijden van voorzitter Jan Bronkhorst gaat de bijenmarkt dit jaar niet door.

15 juli Veenendaal

Zwerfbijenmarkt van 07.00-13.00 uur op Sportpark Panhuis. De oudste en bekendste zwerfmarkt in Europa. Vroeger waren het vooral de Brabantse bijenboeren die op doortocht van de Betuwe naar de Veluwe heidevelden grote aantallen bijenkorven aanvoerden (in het topjaar 1863 wel 5.235 korven). Zij kwamen naar Veenendaal om handel te drijven als aanvulling op hun broodwinning. Vanaf 09.00 keuring bijenvolken, prijsuitreiking om 11.00 uur. Tevens demonstraties als korf- en mandenvlechten, stoelmatten, houtsnijden en sigarenmaken en er zijn infostands van de bijenvereniging, IVN en Groei & Bloei. Inl. dhr. Korving, 0318-521613 ('s-avonds) of de VV Veenendaal, 0318-529800.

17 juli Aalten

Op de braderie tijdens de 'Aaltense Dagen', in het centrum van Aalten, zal een 8-tal kramen, genoemd de 'Imkerstraat' van de VBBN subvereniging Aalten aanwezig zijn. Inl.: G.J. Apenhorst, 0543-451625.